

Leksikograf Dragutin Antun Parčić

Jandri, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:597577>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Martina Jandri

Leksikograf Dragutin Antun Parčić

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. ŽIVOT I DJELO DRAGUTINA ANTUNA PARČIĆA	6
3. POVIJESNI I DRUŠTVENI PREGLED 19. STOLJEĆA.....	11
3.1. Stoljeće promjena	11
3.2. Zagrebačka filološka škola	13
3.3. Predstavnici zagrebačke filološke škole	15
4. LEKSIKOGRAF DRAGUTIN ANTUN PARČIĆ	18
4.1. Rječnik ilirsko-talijanski 1858.	18
4.2. Rječnik slovinsko-talijanski 1874.	22
4.3. Rječnik hrvatsko-talijanski 1901.....	24
5. ŠULEKOVIM STOPAMA.....	31
6. ZAKLJUČAK	33
7. IZVORI	36
8. LITERATURA	37
9. PRILOZI.....	40

SAŽETAK

Namjera je ovoga rada prikazati život i leksikografski rad franjevca trećoredca, Dragutina Antuna Parčića. Ovaj istraživački rad ima zadatak analizirati izdanja Parčićeva hrvatsko-talijanskog rječnika. S obzirom na to da ga brojni jezikoslovci deklariraju kao nastavljачa zagrebačke filološke škole, moj je zadatak utvrditi je li se Parčić služio koncepcijama zagrebačke filološke škole prilikom pisanja rječnika. Predmet istraživanja jesu izdanja Parčićeva hrvatsko-talijanskoga rječnika, iz 1858., 1874. i 1901. godine. Četrdeset godina Parčić je posvetio prikupljanju leksičke građe kako bi 1901. godine svjetlo dana ugledalo njegovo posljednje izdanje ovoga rječnika. Naglasak će tako upravo biti na posljednjem leksikografskome ostvaraju hrvatsko-talijanskoga rječnika koje ujedno predstavlja krunu njegova djelovanja na području leksikografije.

Ključne riječi: Dragutin Antun Parčić, franjevac, leksikograf, zagrebačka filološka škola

1. UVOD

Kada je riječ o leksikografiji u Hrvata, jedno od važnih imena koje valja istaknuti jest zasigurno i ime franjevca trećoredca, Dragutina Antuna Parčića. Posebice ga valja spomenuti u okviru razdoblja u kojemu je stvarao, a u kojemu primjerice nastaju i rječnici istaknutih leksikografa Bogoslava Šuleka¹ ili Vladimira Mažuranića.²

U radu će tako biti riječi o životu i djelu Dragutina Antuna Parčića te njegovu doprinosu hrvatskome jezikoslovlju i kulturi, s posebnim naglaskom na izdanja hrvatsko-talijanskoga rječnika³. Drugu polovicu devetnaestoga stoljeća karakterizira upravo postojanje različitih filoloških školi koje su nudile vlastita rješenja u jezičnoj standardizaciji. Parčić je prilikom izrade *Grammatice* polazio upravo od premisa zagrebačke filološke škole⁴, a ono što valja utvrditi je li se istom koncepcijom služio i prilikom pisanja rječnika (Morić-Mohorovičić 2014: 75).

S obzirom da sam ranije pisala o Dragutinu Antunu Parčiću, njegovome životu i leksikografskome radu⁵, odlučila sam pomnije istražiti je li se Parčić prilikom pisanja hrvatsko-talijanskoga rječnika koristio gramatičkom normom zagrebačke filološke škole.⁶ Da se utvrdi je li se autor koristio istom koncepcijom u stvaranju hrvatske inačice rječnika, detaljnije će se prikazati posljednje izdanje *Rječnika hrvatsko-talijanskog*⁷.

¹Bogoslav Šulek (1816.-1895.) hrvatski je jezikoslovac, leksikograf, povjesničar te prirodoslovac koji se smatra utemeljiteljem hrvatskoga znanstvenog nazivlja. O Bogoslavu Šuleku će više riječi biti u nastavku integralnoga teksta.

²Vladimir Mažuranić (1845.-1928.) hrvatski leksikograf, pisac, pravnik, povjesničar te predsjednik JAZU. Sin je Ivana Mažuranića i otac hrvatske spisateljice Ivane Brlić Mažuranić. Jugoslavenska akademija izdala je u deset svezaka njegovo djelo *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik* u razdoblju od 1908. do 1922. godine (Kaštela 2012: 121).

³*Riečnik ilirsko-talijanski. Polag najnovijih izvora sastavio ga o. Dragutin A. Parčić Trećeg reda sv. Frane. Vocabolario illirico-italiano. Compilato sui più recenti da p. Carlo A. Parčić del Terz'ordine di s. Francesco*, Petar Abelić, Zadar, 1858.

Vocabolario slavo-italiano. Compilato per cura di p. Carlo A. Parčić del Terz'ordine di s. Francesco di reg. oss., Riečnik slovinsko-talijanski. Priredio ga za tisak Dragutin A. Parčić, Treć. reda s. Frane, red. obsl. svećenik, braća Battara, Zadar, 1874.

Vocabolario croato-italiano. Compilato per cura di p. Carlo A. Parčić, canonico Croato a Roma, hrvatki kanonik u Rimu. Rječnik hrvatsko-talijanski. 3. popravlj. i pomnoženo izd., Narodni list, Zadar, 1901.

⁴Naravno, pritom je nastavljao jezikoslovnju koncepciju Vjekoslava Babukića, Antuna Mažuranića i Adolfa Vebera. Usp. Morić-Mohorovičić 2014. Više o koncepciji zagrebačke filološke škole donosi se u poglavlju 3.

⁵*Leksikograf Dragutin Antun Parčić* bila je tema moga završnoga rada u kojemu sam dala pregled rada i život Dragutina Antuna Parčića.

⁶Borana Morić-Mohorovičić je u svojoj doktorskoj disertaciji utvrdila je li se Parčić služio koncepcijom zagrebačke filološke škole prilikom pisanja svoje gramatike.

⁷*Vocabolario croato-italiano. Compilato per cura di p. Carlo A. Parčić, canonico Croato a Roma, hrvatki kanonik u Rimu. Rječnik hrvatsko-talijanski. 3. popravlj. i pomnoženo izd., Narodni list, Zadar, 1901.*

Kraj devetnaestoga i početak dvadesetoga stoljeća obilježila su razna politička i jezična previranja. Ovim radom će se ponajprije prikazati društveno-politička situacija koja je utjecala na razvoj hrvatskoga jezika. Zbog svoje turbulentnosti, devetnaesto je stoljeće, kako navodi Jonke, sve donedavno bilo neistraženo područje u jeziku. *Razvoj književnog jezika Hrvata i Srba u 19. i 20. stoljeću vrlo je zanimljiv, a ipak nije u nas ni dovoljno proučen ni dovoljno poznat* (Jonke 1965: 5).

Njegovom se stavu priklanja i Vince koji navodi: *Postoji područje u hrvatskoj filologiji koje je sve donedavno s nepravom ostalo nedovoljno obrađeno. Ono je nekako na sredini između lingvistike i povijesti književnosti, odnosno kulture i povijesti. Lingvisti mu nisu obraćali dovoljno pažnje ne smatrajući ga pravom lingvističkom temom, a povjesničari književnosti ili kulture nerado ga se prihvaćaju jer se ipak tu pretežno obrađuju jezična pitanja* (Vince: 1978: 3). Stoga Vince zaključuje da se dotada tek nekolicina lingvista upustila u istraživanje hrvatskoga jezika devetnaestoga stoljeća.

U novije doba sve se više jezikoslovaca i znanstvenika bavi upravo ovom temom, o čemu svjedoče brojna djela, znanstveni radovi i knjige.⁸ Tako će leksikografska i gramatička djelatnost devetnaestoga stoljeća biti tek detaljnije prikazana koncem dvadesetoga stoljeća⁹, a u današnje će doba biti opetovano istražena.

Spomenimo i da je Parčić 1886. objavio drugo izdanje talijansko-hrvatskoga rječnika: *Riečnik taliansko-slovinski (hrvatski). Prir. ga za tisak Dragutin A. Parčić, kanonik slovinskoga sv. Jeronima u Rimu, Vocabolario italiano-slavo (croato). Compilato per cura di Carlo A. PARČIĆ, canonico di s. Girolamo degli Slavi in Roma*, H. Luster, Senj, 1886.

⁸U Zadru je 18. i 19. listopada 1992. godine održan znanstveni skup *Život i djelo Dragutina Antuna Parčića* (1993; Zadar; Preko) povodom 150 godine Parčićeva rođenja te 80. obljetnice smrti.

⁹ Usp. Jonke 1971; Vince 1990; Moguš 1995; Ham 1998 i sl.

2. ŽIVOT I DJELO DRAGUTINA ANTUNA PARČIĆA

Hrvatski leksikograf, gramatičar, filolog te promicatelj glagoljaštva, Dragutin Antun Parčić rođen je u Vrbniku 26. svibnja 1832. godine. Rođen je u samome središtu glagoljaštva na otoku Krku, gdje provodi prve godine svoga školovanja, a potom odlazi u samostan trećoredaca sv. Marije na zapadnom djelu otoka Krka, Glavotoku.¹⁰ Njegovu nadarenost uočava poglavar samostana, Roman Gršković¹¹ koji ga šalje u njemačko-talijansku, višu pučku školu na Krku. Nakon završetka više pučke škole, dvije godine provodi na Glavotoku gdje se susreće s glagoljicom te usvaja latinski i talijanski što mu olakšava daljnji nastavak gimnazijskog školovanja. Kao jedanaestogodišnjak, oblači redovničku halju franjevac trećoredaca¹² te odlazi u Zadar, u samostan sv. Mihovila, koje je svojevremeno bilo istaknuto glagoljaško središte. U Zadru se školuje u talijanskoj gimnaziji te bogosloviju u sjemeništu Zmajević¹³. (Morić-Mohorovičić 2014: 12)

Nadaren i radišan, Parčić je u šestome razredu gimnazije sastavio talijansko-hrvatski rječnik koji je tiskan u Rijeci. *Rječničić od svega 120 stranica izda u Rijeci nakladnik Karletzky, a Parčić zasluži svoj prvi honorar* (Gostl 1998: 17). U listopadu je 1854. u samostanu sv. Marije na Glavotoku položio redovičke zavjete (Mohorovičić 2014: 12).

Samo tri godine kasnije, Parčić postaje profesorom u Zadru gdje predaje hrvatski jezik i matematiku. Godine 1858. izdaje *Rječnik ilirsko-talijanski* u izdanju Petra Abdelića u Zadru. Godine 1860. je izabran za predstojnika samostana sv. Pavla na malome otoku Galevcu (Školjić) u blizini Ugljana, a valja istaknuti i njegovu suradnju s profesorom Ivanom Berčićem¹⁴.

¹⁰Valja istaknuti da je samostan Trećeg reda sv. Franje smješten na obali mora i kao takav nastao je 1468. kada ga je izgradio Matej Bošnjak, a 1507. sagrađena je prostrana crkva (Morić-Mohorovičić 2014: 12).

¹¹Rođak Dragutina Antuna Parčića koji je uočio Parčićevu nadarenost te ga šalje u višu pučku školu (Morić-Mohorovičić 2014: 12).

¹²O trećem redu sv. Franje u Hrvatskoj usp. npr. Morić-Mohorovičić 2014.

¹³Sjemenište dobiva naziv po zadarskom nadbiskupu Vinku Zmajeviću (1713.-1745.) koji od pape Benedikta XIII. dobiva dopuštenje za gradnju sjemeništa u kojemu bi boravili popovi glagoljaši (Morić-Mohorovičić 2014: 12).

¹⁴Ivan Berčić hrvatski je glagoljaš i filolog koji je predavao staroslavenski jezik i glagoljašku liturgiju u Zadru.

Parčić je imenovan 1864. godine tajnikom Provincije te lektorom-učiteljem redovničke omladine. Nezadovoljan prisilnim odlaskom iz Zadra u Krk¹⁵, od Svete Stolice moli da mu omoguće prelazak u drugi red, no ta molba je odbijena. Ponovnim dolaskom u Zadar, slijede novi problemi. Parčić se nadao kako će dobiti katedru za staroslavenski jezik, ali je ta katedra pripala Ivanu Berčiću.¹⁶ Kako bi smetnuo s uma nesretne okolnosti koje su ga udesile, Parčić se bavio drugim aktivnostima pa je tako za vrijeme boravka u Krku 1865. godine izradio detaljni zemljovid otoka Krka u mjerilu 1:20 000, veličine 242 cm x 210 cm. Karta je restaurirana 1990. godine. Parčić se zanimao za mehaniku, posebice elektricitet i urarstvo. Bio je izuzetan zaljubljenik u fotografiju, pa ga se može spomenuti u okviru *povijesti rane hrvatske fotografije* (Gostl 1998: 44). Tako se smatra jednim od prvih koji je ispitivao mogućnosti kalotipijske fotografske tehnike.

U nakladi braće Battara izlazi 1868. godine u Zadru *Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski) o. Dragutina A. Parčića, trećeg reda Sv. Frana*. Iste godine kada izdaje rječnik, Parčić se vraća u Krk u ulozi učitelja redovničke mladeži gdje ostaje do 1871. godine. Prvom tiskarom na otoku Krku smatra se upravo *Serafinski tisak* koji s radom započinje 1875. godine, a čiji je osnivač bio upravo Parčić. Za tiskaru je pribavio maleni tiskarski stroj, a latinička i glagoljska slova je lijevao i rezao samostalno. Parčićeva tiskara¹⁷ smještena je u jednu od prostorija samostana sv. Marije u Glavotoku.¹⁸

Životopis Dragutina Antuna Parčića vrlo je detaljno opisan u djelu Klemeta Kvirina Bonefačića¹⁹ koji je među prvima prikazao Parčićev život. Za hrvatsko je jezikoslovlje od velikoga značaja i Parčićeva *Grammatica della lingua slava (illirica)*²⁰, ali i Parčićeva

¹⁵ *Njegov odnos prema Krku bio je dosta dvojak: intelektualno, nije mu bio, zašto da ne kaožemo, poticajan, ali emotivno, i kao nadahniče za znanstveni rad, s njim je bio duboko i trajno povezan.* (Žagar 1996: 406)

¹⁶ Katedru za staroslavenski jezik je nakon smrti Ivana Berčića preuzeo Josip Dujmović (Gostl 1998).

¹⁷ *Poput naših starih glagoljaša... znao je vrijednost štampe za glagoljicu te će zato slijedeći primjer svoga zemljaka — Vrbničanina Blaža Baromića — i sam urediti svoju štampariju u trećeredsdom samostanu u Glavotoku s glagolskim i latinskim slovima, u kojoj će on štampati neke svoje stvari i razne druge za svoju provinciju* (Bolonić 1965: 21).

¹⁸ *Kao potvrdu da je Parčić uvijek bio uz svoje trećorece ističemo da je on zadržao vanjske redovničke znakove svoje zajednice, te da je u toku svog dvadesetipetogodišnjeg izbjivanja u Rimu često navraćao u Glavotok* (Žagar 1996: 410).

¹⁹ Klemet Kvirin Bonefačić (1870-1957.) biskup je splitsko-makarski od 30. rujna 1923. do 26. lipnja 1954.

²⁰ *Grammaica della lingua slava (illirica). Compilato per cura di p. Carlo A. Parčić del Terz'ordine di s. Francesco*, Spiridione Artale, Zadar, 1873. O Parčićevoj *Grammatici della lingua slava (illirica)* usp. npr. Gostl 1998; Morić-Mohorovičić 2014.

Riječ je o gramatici hrvatskoga jezika pisanoj talijanskim jezikom koji se službeno koristio u Dalmaciji, gdje je Parčić proveo većinu svoga života. Objavljena je iste godine kada izlazi i drugo izdanje Veberove *Slovnice hèrvatske za srednja učilišta*. Drugo izdanje *Grammatice* koje nema znatne izmjene tiskano je 1878. godine.

rukopisna slovnica talijanskoga jezika²¹ koja je trebala omogućiti i olakšati ljudima iznošenje misli s talijanskoga na hrvatski jezik.²² *Grammaticu* je Parčić napisao na talijanskome jeziku, a namijenio je učenicima na početnome stupnju učenja hrvatskoga jezika. Naime, Parčić je bio vrsni poznavatelj talijanskoga jezika o čemu svjedoči i njegovo obrazovanje na talijanskome jeziku, ali i njegov leksikografski i gramatički rad na talijanskome jeziku (Morić-Mohorovičić 2014:10). *Grammatica della lingua slava (illirica)* koju je sastavio Parčić objavljena je u Zadru 1873. godine. Sljedeće godine Parčić izdaje drugo izdanje *Rječnika slovinsko-talijanskoga*. Godine 1877. Parčićevu je *Grammaticu* u Parizu preveo J. B. Feuvrier, ali s nešto drugačijim nazivom *Grammaire de la langue serbo-croate par A. Parčić*.

U godinama koje slijede, Parčić se nije mogao pomiriti s time da upravo njemu nije dano mjesto profesora staroslavenskoga jezika na zadarskoj teologiji čime se u njemu javlja razočaranje, ali i stanje koje dovodi do duševne krize. Spremajuci se za sekularizaciju, Parčić se želio posvetiti leksikografiji i staroslavenskome jeziku u Zagrebu, smatrajući beskorisnim boravak u Krku.²³ Parčić odlazi 1875. godine u Đakovo biskupu Strossmayeru kako bi se situirao u njegovu biskupiju, ali ga tada dr. Ivan Črnić²⁴ odabire za kanonika Zavoda sv. Jeronima u Rimu.²⁵ Iako je 1876. godine, u 44. godini života, Parčić odlučio napustiti redovničku halju franjevac trećoredaca, uz njih ostaje sve do svoje smrti. Nadalje je uslijedio odlazak u vječni grad gdje ga vrlo srdačno primaju kanonici Mrkica i Črnić. U Rimu je pripremao drugo izdanje hrvatske gramatike²⁶ koja izlazi u Zadru 1878. godine u nakladi Spiridiona Artealea.

Prethodno je spomenuto kako je Parčić bio svestran franjevac, bavio se mehanikom, ali je bio i istinski zaljubljenik u fotografiju. Kao svjetlopisac okušao se u dokumentarnoj i znanstvenoj fotografiji, dok je ljubav prema slikarstvu i darovitost pretočio u umjetničkoj fotografiji. U Provicijalatu trećoredaca u Zagrebu i Staroslavenskoj akademiji u Krku sačuvani su fotografski radovi koji se sastoje od portreta raznih osoba, stereo-fotografija, fotografija

²¹Parčić svoju rukopisnu gramatiku naziva slovnícom, o čemu će biti govora u nastavku rada. Iako gramatika nije potpisana, analizom rukopisa utvrđeno je da se radi o ostavštini Dragutina Antuna Parčića (Morić-Mohorovičić 2015: 173).

²²Parčić o tome govori u predgovoru koji je napisan u Zadru, 4. studenoga 1873 godine. Usp. Morić-Mohorovičić 2014; Morić-Mohorovičić 2015.

²³Pritom valja istaknuti kako je Parčić ostao sa franjevcima trećoredcima blizak sve do svoje smrti (Gostl 1998; Morić-Mohorovičić 2014).

²⁴Upravitelj Hrvatskoga zavoda sv. Jeronim u Rimu, istaknuti hrvatski slavist i povjesničar (Gostl 1998).

²⁵Odabran je nakon što je uslijedilo odobrenje za sekularizaciju iz Rima u ožujku 1876. godine (Gostl 1998).

²⁶*Grammatica della lingua slava (illirica) ...Seconda Ed. notevolmente accresciuta ed emendata secondo i piani d' insegnamento, Zara, Spiridione Arale, 1878.*

snimljenih uz pomoć teleskopa i mikroskopa, toniranih i koloriranih fotografija, fotografija arhitektura i dr. Najstarija sačuvana i datirana fotografija što ju je snimio Parčić jest iz 1859. godine, a snimljena je u Prvić Luci nedaleko Šibenika. Posljednja Parčićeva datirana fotografija nosi nadnevak 15. ožujka 1879. godine. Neki od značajnijih objekata koji su došli pod okular mladoga Parčića jesu crkva Gospe od Zdravlja iz otprilike 1867., Kopnena vrata u Zadru oko 1860. te zgrada Gradske straže i peterodijelna panorama Preka. Najviše je sačuvanih radova na kojima se nalaze ljudski portreti. Bolonić ga naziva *pionirom fotografije u Hrvatskoj* (Bolonić 1973: 430) te smatra kako je u prvim biografijama poznatog nam jezikoslovca bilo malo riječi o njegovome fotografskom angažmanu.

Osim fotografijom, Parčić se okušao i u slikarstvu te bakrorezu. Arhiv provincije franjevačkih trećoredaca u Zagrebu čuva Parčićev akvarelni crtež *Gospe od Zdravlja*. Kada je riječ o pjesničkome umijeću, Parčić se okušao i na tome polju, napisavši pjesme na latinskome, grčkome i talijanskome jeziku, te sonete prilikom mladih misa redovnika. Važno ga je spomenuti i u okviru prevoditeljskoga rada. Tako je 1875. godine preveo i tiskao uvodno pjevanje Danteova epa *Božanstvena komedija*, u vlastitoj tiskari Serafinski tisak u Glavotoku, u povodu mlade mise subrata o. Stjepana Ivančića.

Autor se svjesno nastojao odricati materijalnih, tjelesnih i drugih užitaka. Njegova soba, kako ju Kvirin Klement Bonefačić naziva *laboratorij*, bila je ispunjena knjigama i rukopisnim zapisima, raznim satovima i pisaćim strojem. U sobici pokraj laboratorija nalazio se krevet te stol s alatima za lijevanje slova. *To je bio stan kanonika Parčića. Tuj je on provodio svoje dane u Rimu kroz 25 god. ne mareći mnogo što se u svijetu zbiva, niti je tražio, da svijet o njemu što čuje i znade.* (Bonefačić 1903: 18). U Senju je 1886. godine objavljeno drugo izdanje *Riečnika taliansko-slovinskoga (hrvatskoga)* u nakladi H. Lusterera.

Sveta Stolica je poslove oko slaganja misala prepustila Parčiću koji misal dovršava u siječnju 1893.²⁷ Hrvatska redakcija misala je napisana na glagoljici i hrvatskokrkvenoslavenskome jeziku te je njegovo izdanje dočekano s pohvalama. Tako ga je Vatroslav Jagić nazvao *trijumfom slavenske filologije, istaknuvši da to djelo služi na čast i Rimskoj kuriji i slavenskoj znanosti podjednako* (Gostl 1998: 40). Valja istaknuti činjenicu da

²⁷*Rim'ski Misal' sloven'skim' ezikom presv. G. N. Urbana Papi VIII povelieniem' izdan'. Missale Romanum slavonico idiomate ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini*, Congr. de Propaganda Fide, Rim, 1893. Parčiću su bile potrebne tri godine kako bi dovršio misal. Krenuo je s radom 21. studenog 1890., a dovršio ga je 22. siječnja 1893. godine (Usp. Gostl 1998; Morić-Mohorovičić 2014).

se tim misalom nakon dugo vremena izbjivanja vratio hrvatsko-crkvenoslavenski jezik *kakav je bio u uporabi do tiskanja rusificirana Levakovićeve Misala iz godine 1631* (Gostl 1998: 40). Misal mu je osim riječi hvale donio i nagradu Pape koji ga je imenovao počasnim komornikom te mu dodijelio zlatnu medalju *Pro Ecclesia et Pontifice* (Gostl 1998: 40).

Krajem 1893. godine u Rimu je objavljen i hrvatski obrednik, *Rimski ritual*²⁸, a godinu kasnije objavljen je Brozov *Mali azbukvar za pravilno i jednolično čitanje glagolice u novih crkvenih knjigah po hrvatskoj recenziji* kojega upotpunjavaju Radetić i Parčić. Parčić je po svojoj naravi bio izuzetno marljiv i ustrajan u radu o čemu nam svjedoče njegova tematski raznovrsna djela.²⁹ Godine 1901. u Zadru u nakladi Narodnoga lista autor izdaje treće izdanje *Rječnika hrvatsko-talijanskoga*.

Na ulasku u novo stoljeće, godine 1902. u Rimu, 25. prosinca, umire Dragutin Antun Parčić. Sve što je dotada napisao, rukopisne zapise, glagoljske knjige, oporukom je ostavio Staroslavenskoj akademiji u Krku, a njegovi posmrtni ostaci pohranjeni su na rimskome groblju Campo Verano u zajedničkoj grobnici Ilirske bratovštine. Nakon njegove smrti pronađeno je nekoliko rukopisa od kojih su neki *Staroslavensko-latinska slovnica*, *Rječnik latinsko–glagolski*, homilije svetaca, prijevod Mučenikoslovlja franjevačkih trećoredaca na staroslavenski jezik.³⁰ Osim jezikoslovnoga djelovanja, kao što je već navedeno, Parčić je bio posebni zaljubljenik u fotografiju i glagoljicu, a te je dvije djelatnosti njegovao sve do svoje smrti.

²⁸*Rimski ritual (Obrednik)*, izdan po zapoviedi sv. Oca pape Pavla V a pomnožen i poizpravljen Benediktom XIV čestite uspomene s dodatkom ranih novih blagoslova, Congr. de Propaganda Fide, Rim, 1893.

²⁹Usp. npr. Bolonić 1973; Gostl 1998; Morić-Mohorovičić 2014.

³⁰Usp. npr. Vince 1995; Gostl 1998

3. POVIJESNI I DRUŠTVENI PREGLED 19. STOLJEĆA

3.1. Stoljeće promjena

U uvodnome poglavlju naveden je tek kratki povijesni osvrt stoljeća u kojemu je djelovao naš franjevac. U nastavku ovoga rada bit će riječi o zbivanjima, kako društveno tako i politički uvjetovanim, a sve kako bi se jasnije prikazala situacija u kojoj Parčić djeluje. Čitavo se devetnaesto stoljeće može podijeliti u nekoliko razdoblja, prvo je tako ilirsko razdoblje koje traje od 30-ih godina do polovice stoljeća, potom razdoblje filoloških škola koje traje od polovice stoljeća do 90-ih godina te razdoblje pobjede hrvatskih vukovaca koje smještamo u posljednje desetljeće 19. stoljeća (Ham 2006: 65). Upravo će promjene koje će se pojaviti u 19. stoljeću uvelike utjecati na jezik kakav danas poznajemo.

Nakon kraha Napoleonove vladavine u Hrvata 1813., hrvatsko je područje odlukama Bečkog kongresa 1815. okupljeno u Habsburšku Monarhiju, no upravno je podijeljeno. U razdoblju prve polovice 19. stoljeća Hrvatska i Slavonija su pripadale ugarskom, dok su Istra i Dalmacija pripale austrijskome dijelu Monarhije. Rijeka s primorjem odvojeno je tijelo ugarske krune s nedovoljno jasno razgraničenim nadležnostima hrvatske i ugarske uprave, dok je Vojnom krajinom upravljao Beč. Od konca 18. stoljeća nastoji se stvoriti velika Ugarska, i kao takva nastojala je prisiliti Hrvatsku da prihvati mađarski kao službeni jezik, a nastojalo se pripojiti Slavoniju i Rijeku.

Utjecaj višestoljetne mletačke vlasti vidljiv je na čitavom dalmatinskome području i u stoljećima kada prestaje njena vlast. Stoljeće u kojemu je rođen franjevac trećoredac Dragutin Antun Parčić doživljava ekspanziju na kulturnome, političkome, ali i jezičnome planu. Zadar u kojemu je djelovao i sam Parčić, postaje glavnim središtem Dalmacije. Otvaraju se tako čitaonice, knjižnice, gimnazije³¹ i fakulteti. Nastava u gimnazijama i fakultetima odvija se na talijanskome i francuskome, a ne na hrvatskome jeziku. U Zadru se također izdaju prve hrvatske novine *Il Regio Dalmata* koje izlaze na talijanskome i hrvatskome jeziku.³² Dolazi do bujanja

³¹Otvorena je gimnazija u Zadru koju će 1843. godine pohađati Parčić (Morić-Mohorovičić 2014: 19).

³²*Il Regio Dalmata* ili *Kraljski Dalmatin* glasilo je koje je izlazilo u Zadru od 12. srpnja 1806. do 1. travnja 1810. godine. Riječ je o francuskome glasilu koje izlazi na hrvatskome i talijanskome jeziku (Morić-Mohorovičić 2014: 19).

kazališnoga života, ali i objavljivanja kako književnih, tako i jezikoslovnih djela³³ (Morić-Mohorovićić 2014: 19). Komunikacija se vrši na talijanskome, javni život, ali i škole također su na talijanskome jeziku. Valja istaknuti i činjenicu da i sami pokretači preporoda nisu vladali materinskim jezikom, već su polazeći talijanske škole, ali i služeći se talijanskim jezikom u javnome diskursu više vladali njime, dok su materinski tek trebali usavršiti.³⁴ Hrvatsku svakodnevicu obilježava vrlo turbulentan politički život koji se odrazio kako na kulturnome tako i na jezičnome planu. Katičić navodi da je hrvatski jezik bio ugrožen u građanstvu i među intelektualcima zbog neprekidnog pritiska apsolutističke bečke vlasti (Katičić 2013: 180). Značajna prekretnica u razvoju hrvatskoga jezika odvija se upravo u 19. stoljeću, vremenu kada je rođen Dragutin Antun Parčić.

U vremenu kada traje ilirski pokret niz iliraca koje predvodi Ljudevit Gaj započinje buđenje nacionalne svijesti. Ilirci žele da hrvatski jezik postane jednako vrijednim kao i drugi jezici, a Gaj priželjkuje čistoću hrvatskoga jezika. Pobjedom se smatra dopuštenje za izdavanje novina na hrvatskom jeziku 1834. godine. Tako samo godinu dana kasnije, 1835. godine, izlaze *Novine horvatzke*.³⁵

Moguš navodi da *tek od ilirizma počinje razdoblje njegove standardnosti u Hrvata* (Moguš 1995: 147), dok Katičić navodi kako je važno usvojiti znanje o preporodu te spoznati njegovu važnost u razvoju standardizacije (Katičić 2013: 163).

Neki od doprinosa koje navodi Vince jesu riješeni pravopisni problemi, *bolje reći pitanja hrvatske latiničke grafije, kojom se i danas služimo* (Vince 1990: 269), dok su književni jezik na štokavskoj osnovici učinili općim u svim hrvatskim krajevima te je on ulazio u javni život. Moguš navodi kako su zasluge iliraca i uvođenje *horvatskoga* jezika u visoko školstvo.³⁶ Ilirci su se od dva hrvatska književna jezika priklonila većinskome pa je tako novoštokavski pismeni

³³Takav procvat odrazio se i na leksikografskome stvaranju, posebice u drugoj polovici 19. stoljeća u Dalmaciji. *Potreba za rječnicima, kao odgovor sve to izraženijim zahtjevima narodnog osvješćivanja Dalmacije, postaje sve znatnijom* (Gostl 1998: 99).

³⁴O političko-društvenoj situaciji u Dalmaciji usp. npr. Grabovac 1964; Bralić 2010; Oršolić 2010.

³⁵Novine izlaze s prilogom *Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka*, čime dolazi do afirmacije jedinstvenoga književnog jezika sa štokavskom osnovicom. U nizu članaka u *Danici* 1935. godine Gaj je objasnio odnos između jezika i rodoljublja, pojam ilirske narodnosti, opseg južnoslavenske i slavenske zajednice i dr. (Murray Despalatović 1976)

³⁶Matija Smodek hrvatski je pravnik te redoviti profesor komu je odobreno da od školske godine 1832. kao izborni predmet može predavati materinski jezik na Akademiji. (Moguš 1995: 149)

jezik postao općehrvatski (Moguš 1995: 158). S obzirom na to da su Ilirci nastojali riješiti ozbiljna pitanja u vezi jezičnoga razvoja, jasno je da su ostavili veliki trag u standardizaciji.³⁷

U razdoblju 19. stoljeća dolazi do bogate leksikografske djelatnosti koja se javlja kao rezultat drugačijega političkog i kulturnog života. Prvim većim hrvatskim rječnikom u 19. stoljeću smatra se *Njemačko-ilirski slovar*³⁸ Ivana Mažuranića i Jakova Užarevića. Rječnik sadrži oko 40 000 riječi te obiluje novotvorenicama³⁹ koje i danas upotrebljavamo.⁴⁰ Prema mišljenju Vladoja Dukata, veći dio posla oko rječnika obavio je upravo Mažuranić, uz pomoć brata Antuna (Vince 1990: 249).

3. 2. Zagrebačka filološka škola

Kao što je prethodno rečeno, u drugoj se polovici 19. stoljeća javljaju različiti stavovi i ideje kako bi trebala biti dovršena hrvatska standardizacija.⁴¹ Katičić navodi kako je *za hrvatsku inteligenciju nastupilo* nimalo lako razdoblje (Katičić 2013: 180). Nakon uzavrelosti koja je zavladała za vrijeme ilirizma, kako navodi Moguš, bile su riješene dvije stvari. *Prvo, kajkavski je književni jezik, u koji su bila inkorporirana nastojanja ozaljskoga književnojezičnoga kruga, definitivno prestao standardnim jezikom manjinskoga, kajkavskoga dijela sjeverne Hrvatske. Njegovu je ulogu na tom području preuzimala jekavska novoštokavština. Drugo, za jekavsku je novoštokavštinu kao za osnovicu književnoga jezika svih Hrvata priređena nova, zajednička*

³⁷O ilirizmu usp. Jonke 1971; Vince 1990; Moguš 1995; Ham 1998; Katičić 2013

³⁸Hrvatski dio je pisan latinicom, dok je njemački pisan goticom.

³⁹Novotvorenice poput *nosoro ili, velegrad* i dr. danas su sastavni dio hrvatskoga jezika.

⁴⁰Usp. Vince 1990.

⁴¹Standardizacija je hrvatskoga jezika povijesno uvjetovana s jedne strane postojanjem bogate književnosti na različitim dijalektnim osnovicama i s druge strane sviješću pisaca o pripadnosti istoj jezičnoj zajednici, što je sve rezultiralo međunarječnom konvergencijom na višoj, iznaddijalektnoj razini. Standardizacija je proces koji razumijeva izgrađivanje jezične norme. U izgrađivanju hrvatske jezične norme zbog sociolingvističkih razloga odlučujuću je ulogu odigrao uzus. Naziv standardni jeziku kroatistiku je uveo Brozović prije gotovo pola stoljeća preuzimajući ga iz zapadnog jezikoslovlja, ali ga je već tada i slavistika rabila. Hrvatski je standardni jezik nastao dugotrajnim procesom izgrađivanja jezične norme te uklanjanja neujednačenosti i prevelike varijantnosti. Njegove su norme obvezujuće za sve hrvatske govornike u javnoj komunikaciji. Brozović za svoju tezu da standardizacija počinje polovicom 18. stoljeća iznosi dokaz da tek tada književni jezik dobiva nadregionalna obilježja. Međutim, ako se od najranijih spomenika može pratiti njihova i jezična i stilska nadregionalna isprepletenost, međusobni brojni utjecaji, tada regionalnost nije nikako obilježje književnoga jezika prije prosvjetiteljstva. Logičan je zaključak da standardizacija hrvatskoga jezika počinje s Kašićem koji kao čakavac svjesno odabire štokavštinu za opći jezik. I u tom su mnogi u pravu jer se upravo odabir dijalektne osnovice i njezin opis u sociolingvistici smatra prvom fazom standardizacije (Tafra 2011: 40).

(orto)grafija.⁴² Moguš ističe kako se jedinstvo zajedničkoga književnoga jezika jednoga naroda ne može postići odjednom, već se ono mora razvijati postupno (Moguš 1995: 167).

Svoje obrasce za očitovanje problema, koje sam ilirizam nije uspio riješiti, ponudilo je nekoliko filoloških školi (Moguš 1995: 167). Na ilirizam se nastavlja rad zagrebačke filološke škole, jedne od četiriju filoloških škola. Međusobna netrpeljivost filoloških škola te borba za trajnija rješenja u književnojezičnoj povijesti je upravo ono što je obilježilo drugu polovicu 19. stoljeća. Načela zagrebačke škole iznio je Adolfo Veber⁴³: *Zagrebačka je škola imala zadatak, da kajkavce i čakavce privede u kolo štokavacah, kako bi se razširilo književno polje. Ne bi bilo dobro, da su za taj cilj poprimili Ilirci, među kojima je bilo i štokavacah, namah skrajnju štokavštinu, jer bi tim morali žrtvovati silu dobrih riečih i frazah kojih štokavština nepozna. Zato su, proučivši sva tri narječja, prihvatili iz štokavštine one, koji su pravilniji, a nisu još posve izumrli među štokavci. Takvim su načinom doveli Ilirci na čudo svijeta u kratko vrijeme kajkavce i čakavce u štokavsku zajednicu. Pošto je to tako lijepo pošlo za rukom, ne smije zagrebačka škola, razboritim načinom, obustaviti spasonosne radnje* (Veber 1884: 627).

Rečeno je da se jezična i grafijska koncepcija nastavlja na ilirizam, a normiraje jezika na novoštokavskim⁴⁴ temeljima uz nazočnost starijih nenovoštokavskih sastavnica. To znači da im je osnova novoštokavska, ali prihvaćaju i elemente drugih književnih jezika. Ham zaključuje kako jezik zagrebačke filološke škole *nije u svojim temeljima novoštokavština s arhaičnim oblicima, nego je nenovoštokavština koja postupno prima novoštokavske oblike* (Ham 1998: 21). Njihov je cilj tako bio dovršiti jezičnu standardizaciju na temeljima ilirizma. Ključne postavke zagrebačke filološke škole jesu tako razlikovanje jednine, množine i dvojine. Baštineći tradiciju⁴⁵, dativ, lokativ i instrumental množine su nesinkretizirani. Razlikuju deset vrsta riječi te sedam padeža u jednini i množini. Zagrebačka se filološka škola koristila morfemom *-ah*, nekada i *-ih* (npr. *mnogo ženah, mnogo knjigah*), u imeničkom genitivu množine zbog čega su i sami pripadnici te škole nosili ime ahavci. Ključno djelo izlazi 1871.

⁴²Usp. Moguš 1995: 167

⁴³Adolfo Veber Tkalčević je u programu zagrebačke gimnazije člankom o jezičnoj nastavi zagovarao upoznavanje latinskih djela, autor je kapitalnog djela *Skladnje ilirskoga jezika*, objavljene u Beču 1859. godine. Riječ je o prvoj opsežnoj hrvatskoj sintaksi. Nakon deset godina izlazi *Slovnica hrvatska za srednja učilišta* i to u nekoliko izdanja. Usp. Katičić 2013: 182

⁴⁴*Nema nikakvih dvojibi o tom da ilircima i zagrebačkoj školi nije bilo ciljem stvoriti književni jezik koji bi bio vjerna slika kojega govora ili konkretnoga dijalekta, a poglavito ne narodnoga govora, ali je ipak dvojba oko toga jesu li baš novoštokavski govori bili onaj temelj na kojem je izgrađena jezična norma, započeta u ilirizmu, a završena do kraja 19. st.* (Ham 1998: 11)

⁴⁵Dativ, lokativ i instrumental nisu sinkretizirani ni kod naših starih slovnica poput Della Belle, Relkovića, Appendinija i sl.

godine, a riječ je o slovnici⁴⁶ koja je odredila jezik čuvanjem starih množinskih nastavaka (*žene, ženam, ženah, ženami*), a čiji je pravopis je bio morfonološki (*sladak, sladka, sladko*) (Katičić 2013: 183). Predstavnici ove škole također su se zalagali za pisanje slova *ě*⁴⁷ kada je riječ o jat u npr. *cvět*. Slogotvorno r valja bilježiti kao *er* jer se u sličnim jezicima, kako navodi Veber nalazi *jasan, pun glasnik pred r-om*.

U nastavku ćemo ovoga rada vidjeti kojih se to pretpostavki pridržavao i sam Parčić.

3.3. Predstavnici Zagrebačke filološke škole

Zagrebačku filološku školu⁴⁸ je predvodio Adolfo Veber, riječku filološku školu Fran Kurelac⁴⁹, zadarsku Ante Kuzmanić⁵⁰, dok je poticaj hrvatskim vukovcima dao Đuro Daničić.⁵¹ Uz predvodnika Adolfa Vebera kao predstavnici zagrebačke filološke škole istaknuli su se gramatičari Vjekoslav Babukić⁵² te Antun Mažuranić. Pritom valja istaknuti kako Mažuranić i Babukić pišu svoje gramatike tridesetih godina devetnaestoga stoljeća, ali njihova koncepcija slijedi rješenja zagrebačke filološke škole. (Morić-Mohorovičić 2015: 29) Valja pritom spomenuti i Dragutina Antuna Parčića čiji se leksikografski rad nastavlja na djelovanje zagrebačke filološke škole.⁵³

Kada je riječ o leksikografima zagrebačke filološke škole predstavici su Bogoslav Šulek, Ivan Mažuranić te Jakov Užarević. Zagrebačka će filološka škola *upravo šezdesetih godina dominirati hrvatskim kulturnim životom. Tek će je kasnija vremena potkopati* (Vince 1990: 313).

⁴⁶Slovnica hrvatska za srednja učilišta

⁴⁷ U *Osnovi slovnice slavjanske narječja ilirskoga* Babukić navodi razloge uvođenja *ě* navodeći: *Naša namjera ovdje nije podpisavati ljudem zakone, kako imaju taj zabilježeni ě u obćem i prostom razgovoru izgovarati, nek ga svaki izgovara kako mu drago; ali zavalju sloge ilirske potrebno jest, da se u pismu jednako uvek ě piše* (Babukić 1836: 3).

⁴⁸ Zagrebačka filološka škola imala je znatnu moć zbog dobro organiziranog jezikoslovnog programa i priručnika koje su iznjedrili upravo predstavnici ove škole.

⁴⁹ Fran Kurelac hrvatski je jezikoslovac te predstavnik riječke filološke škole. Zagovaratelj arhaičnosti, oštro se protivio određenim prijedlozima zagrebačke filološke škole.

⁵⁰ Ante Kuzmanić je hrvatski novinar i liječnik koji se našao na čelu zadarske filološke škole. Njegove tendencije su bile usmjerene na očuvanje ikavskoga odraza u štokavstokome jeziku.

⁵¹Usp. npr. Vince 1990; Moguš 1995; Ham 2006.

⁵² Vjekoslav Babukić hrvatski je jezikoslovac i preporoditelj koji je završio pravo u Zagrebu. U počecima svoga djelovanja postao je pristaša ilirskoga programa. Težio je ujedinjavanju u Hrvata u jednome književnome jeziku, s jednim slovoapisom. Objavio je nekoliko rasprava o pravopisu i slovoapisu, a biva i uredniko *Danice ilirske*. Normirao je književni jezik novoštokavske osnovice s obilježjima triju hrvatskih narječja. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5059>, preuzeto 10. prosinca 2019.)

⁵³Usp. Morić-Mohorovičić 2015, kada je to i utvrđeno.

lirizmu na koje se nastavlja djelovanje zagrebačke filološke škole protivi se zadarska filološka škola koja je težila standardizaciji usmjerenoj ikavskoj štokavštini s prizvukom na tradiciju starije književnosti. Unutar riječke filološke škole djelovali su osim Frana Kurelca i Fran Pilepić, Ivan Dežman te Bude Budislavljević, a zalagali su se za arhaičan jezik⁵⁴ koji bi činila sva tri hrvatska narječja, dok bi prednost imalo najstarije, čakavsko narječje (Vince 1990: 406).

Djelatnost je hrvatskih vukovaca usmjerena stvaranju zajedničkoga jezika Hrvata i Srba, a njihove su gramatike prenositeljice jugoslavenske ideje koja je u 19. st. probujala među hrvatskim intelektualcima, pa tako i među nekim jezikoslovcima i književnicima...polaze od zamisli da su Hrvati i Srbi jedan narod i da kao jedan narod trebaju zajednički jezik (Ham 2006: 125). Jonke navodi kako je zagrebačka filološka škola postigla velike uspjehe: ujedinila je u pravopisu i jeziku sve Hrvate, koji su dotada bili rascjepkani po pokrajinama i po govorima, udarila je temelj za jezično i pravopisno jedinstvo Hrvata i Srrba i otvorila sjajne perspektive u budućnost (Jonke 1971: 86).

Godine 1858. u Zadru izlazi *Rječnik ilirsko-talianski* Dragutina Antuna Parčića, sljedbenika zagrebačke filološke škole kada je riječ o gramatici⁵⁵, a o tome je li se služio istom koncepcijom i prilikom pisanja rječnika, saznat ćemo u nastavku ovoga rada.

Ocem hrvatskoga znanstvenog nazivlja smatra se Bogoslav Šulek, jedan od najznačajnijih hrvatskih leksikografa te autor *Njemačko-hrvatskog rječnika (1860)*, *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnika znanstvenog nazivlja (1874-75)* te *Jugoslavenskoga imenika bilja (1879.)*. *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja* objavljen je 1874. godine i u njemu njemačku terminologiju proširuje talijanskom. Ono što ga čini petojezičnim rječnikom jest to što tehničkim strukama pridružuje francusko i englesko nazivlje. Iste godine Parčić izdaje drugo izdanje svoga hrvatsko-talijanskoga rječnika. Ipak, valja napomenuti da su drugu polovicu 19. stoljeća obilježili jednojezični rječnici poput *Rječnika hrvatskoga jezika* kojega izdaje Južnoslavenska akademija znanosti 1880. godine.⁵⁶

⁵⁴ Arhaičnosti tako pridonose stariji nastavci, dvojina, etimološki pravopis te genitiv množine s nultim nastavkom.

⁵⁵Usp. Morić-Mohorovičić 2014

⁵⁶Usp. npr. Vince 1990.

Godine 1901. izlazi Parčićevo životno leksikografsko djelo, treće i prošireno izdanje, *Rječnik hrvatsko-talijanski*⁵⁷ koji se po mnogočemu razlikuje od *Rječnika hrvatskoga jezika* Ivana Broza i Franje Ivekovića koji izlazi iste godine.

⁵⁷U nastavku rada će biti više riječi o spomenutim rječnicima.

4. LEKSIKOGRAF DRAGUTIN ANTUN PARČIĆ

Četrdeset godina Parčić je uživao u prikupljanju leksičke građe i usavršavanju rječnika. Parčić kao leksikograf objavljuje više dvojezičnih rječnika *koji i danas uživaju glas vrsnih hrvatskih rječnika*, a svako sljedeće izdaje njegova rječnika biva kvalitetnije obrađen od prethodnoga (Bolonić 1972: 425). Dragutin Antun Parčić je u svoje nasljeđe tako ostavio dva dvojezična rječnika i to inačice talijansko-hrvatskoga rječnika te hrvatsko-talijanskoga. Godine 1893. Parčić priređuje glagoljični misal i obrednik na crkvenoslavenskome jeziku hrvatske redakcije, a svoj leksikografski rad započinje 1851. godine tiskanjem rječnika⁵⁸.

*Rječnik ilirsko-talijanski*⁵⁹ dobio je nakon prvoga još dva izdanja, a istu je sudbinu doživjela i talijansko-hrvatska inačica⁶⁰. U nastavku će biti ukratko riječi o rječnicima, a više riječi bit će posvećeno usporedbi jezične koncepcije Parčićeva hrvatsko-talijanskoga rječnika iz 1901. godine.

4.1.. *Rječnik ilirsko-talijanski 1858.*

Kao što je već spomenuto, leksikografskim se radom Parčić počeo baviti vrlo rano. U šestom je razredu gimnazije sastavio mali talijansko-hrvatski rječnik koji je Karletzky⁶¹ objavio u Rijeci. Za vrijeme boravka u Zadru pažljivo je prikupljao riječi koje je želio uvrstiti u hrvatsko-talijanski ili talijansko-hrvatski rječnik. Godine 1858. u nakladi Petra Abdelića te tiskom riječke tiskare u vlasništvu E. Rezza, izdano je prvo važnije Parčićevo leksikografsko djelo pod nazivom *Rječnik ilirsko-talijanski. Polag najnovijih izvorah sastavio ga O. Dragutin A. Parčić Tretjeg Reda Sv. Frane*. Petar Abdelić je najavio izlazak rječnika u Gajevu glasilu *Narodne novine* gdje spominje kako će izdanje rječnika biti otisnuto na otprilike 800 stranica te se nada da će biti od velike koristi u Dalmaciji. Prilikom izrade ovoga rječnika Parčić se

⁵⁸Mali talijansko-hrvatski rječnik tiskan je u Rijeci.

⁵⁹*Rječnik ilirsko-talijanski. (polag najnovijih izvorah), Zadar, 1858.*

Vocabolario slavo-italiano, Zadar, - Vocabolario slavo-italiano, Zadar, 1874.

Rječnik hrvatsko-talijanski - Vocabolario croato-italiano, Zadar, 1901.

⁶⁰*Vocabolario italiano-slavo (ilirico) - Rječnik talijansko-slovinski, Zadar, 1868.*

Vocabolario slavo-italiano - Rječnik talijansko-slovinski, Senj, 1887.

Vocabolario italiano-slavo (croato) - Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski), Senj, 1908.

⁶¹Čeh Lovro Karletzky osnovao je tiskaru 24. srpnja 1779. godine. Tiskara prestaje s radom 1899. godine, a svojevremeno je činila društvenu i kulturnu okosnicu grada Rijeke i okolice. O tiskari obitelji Karletzky usp. Holjevac 2010.

služio rječnicima Jakova Mikalje,⁶² Ardelija Della Belle,⁶³ Joakima Stullija,⁶⁴ Josipa Drobnića,⁶⁵ Fröhlicha Veselića,⁶⁶ te Vuka Stefanovića Karadžića⁶⁷ (Bolonić 1972) .

Zbog društvenih prilika⁶⁸ bilo je nužno napisati rječnik koji bi sadržavao hrvatske riječi objašnjene talijanskim jezikom. Ponajviše se ta potreba osjećala u obraćanju puku koji je poznao isključivo materinski jezik. *Tu je potrebu nastojao zadovoljiti Drobnićev trojezični hrvatsko-njemačko-talijanski, no on je zbog male naklade ubrzo rasprodan* (Gostl 1998: 113). Bilo je tu rječnika poput Karadžićeva *Srpskoga rječnika* ili Fröhlichova hrvatsko-njemačkog i njemačko-hrvatskoga *rukoslovnika*, ali nijedan nije bio prikladan za korištenje.⁶⁹

Kako bi javnost potaknuo na korištenje materinskoga jezika, Parčić je prikupio riječi te objavio rječnik koji bi uvelike trebao olakšati srednjoškolsko obrazovanje ili obrazovanje uopće. Rječnik je bio od velike pomoći i onima koji su željeli poznavati vlastiti jezik. O potrebi za ovakvim rječnikom progovara i sam Parčić u svome predgovoru navodeći sljedeće: *Ova i susjedne pokrajine jur oddavna osietiše potrebu priručnog rječnika, koji bi usporedio značenje ilirskih s talijanskim riječima, i kog bi mogao svak lahko i cienne nabaviti i upotriebiti* (Parčić 1858: V). Parčić također navodi kako *rastućoj omladini pokraj raznovrstnih naukah omili i materinski jezik, ter da ga zagèrli i nauči se vieštom u njem pisanju i govorenju* (Parčić 1858: V).

Parčićev rječnik proteže se na 847 stranica, a riječi su posložene u dva stupca. U svakom se stupcu nalazi oko 25 riječi. Uvodni dio rječnika zauzima predgovor na hrvatskome, potom i na talijanskome jeziku te popis kratica (*Tablica pokratjenjah*).⁷⁰ Ključan korpus rječnika zahvaćen je od 1. do 818 stranice, dok su posljednje stranice rječnika predodređene za

⁶²Jakov Mikalja hrvatski je jezikoslovac isusovac te leksikograf koji je objavio sinoptički hrvatsko-talijansko-latinski rječnik *Blago jezika slovinskoga*. Rječnik je otisnut između 1649. i 1651. godine u Loretu i Anconi. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40703>, preuzeto 5. rujna 2017.)

⁶³Ardelio Della Bella talijanski je isusovac, misionar, znanstvenik te leksikograf koji izdaje 1728. godine komparativni talijansko-latinsko-hrvatski rječnik naslova *Dizionario italiano-latino-illirico*. Upravo je ovo djelo Parčiću bilo od velike važnosti prilikom stvaranja vlastitoga rječnika. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14401>, preuzeto 5. rujna 2017.)

⁶⁴Joakim Stulli hrvatski je leksikograf koji je autor djela *Rječosložje slovinsko-italijansko-latinsko* objavljenog u Dubrovniku 1806. godine. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=58525>, preuzeto 5. rujna 2017.)

⁶⁵Josip Drobnić napisao je *Ilirsko-njemačko-talijanski mali rječnik* (1846.–1849.).

Zlatko Vince drži da navedeni rječnik Parčiću nije bio od prevelike važnosti. (Vince 2002: 274)

⁶⁶U Parčićevu izvoru ne nalazi se Mažuranić-Užarevićev rječnik, već djelo Fröhlicha Veselića *Rječnik ilirskoga i njemačkoga jezika* koji sadrži leksičku građu Mažuranić-Užarevićeva rječnika. (Gostl 1998)

⁶⁷Vuk Stefanović Karadžić srpski je jezikoslovac koji je započeo opsežnu reformu srpskoga jezika.

⁶⁸Usp. poglavlje 3. 1. *Stoljeće promjena*.

⁶⁹Karadžićev *jer je bio otisnut ćirilicom te donio samo latinska i njemačka značenja*, Fröhlichov *jer je uključivao pak samo njemačka* (Gostl 1998: 113).

⁷⁰Predgovor na hrvatskome se nalazi na stranicama V-VIII, dok predgovor na talijanskome zauzima stranice IX-XII.

onomastičke dodatke.⁷¹ Rudimentaran korpus rječnika čini oko 42 000 leksema, pritom nisu uključene izvedenice, frazemi i idiomatski izričaji, dopunu čine 566 toponima i 900 antroponima. Posebno je istaknuto strukovno i znanstveno nazivlje, civilizacijska leksička nadogradnja rječnika te riječi iz znanosti i tehnike.

U prikupljanju riječi Parčić je imao veliku podršku i pomoć svećenika Ivana Berčića⁷² i Ivana Belamarića te Antuna Berčića.⁷³ O tome govori u svome predgovoru: *Upisao sam takodjer dosta riečih iz prostog pučkog govora, koje mi većim dielom pribaviše mn. Poštovai sveštenici Ivan Berčić i Ivan Belamarić kojim ovdie javno zahvaljivam kao vèrstnim domorodcem* (Parčić 1858: VI). Kako bi svaka riječ imala jasno značenje, Parčić se služio starijim leksikografskim djelima, ali i novijom leksičkom građom *pa je ekscerpirao i djela suvremenih tadašnjih pisaca* (Bolonić 1972: 427).

Nadalje slijedi opis hrvatske leksičke građe. Hrvatske su imenice tako determinirane oznakom roda te genitivnim nastavkom množine. Parčić bilježi nastavak –ah u genitivu množine npr. *godinah, naredabah, trudah, nariječjah, naukah* i sl. (Parčić 1958: V) po uzoru na svoje prethodnike. Upravo je bilježenje nastavka –ah u genitivu množine jednom od glavnih odlika zagrebačke filološke škole koju nastavlja i sam Parčić.

Glagole je leksikograf naznačio infinitivom, 1. licem prezenta te kategorijom svršenosti ili nesvršenosti. Primjer u glagola nam potvrđuje kako će oblike, a ne nastavke za različite oblike pisati bez obzira na izmjene u osnovi riječi glasovnim promjenama.

Bàcati se, cam, vri.

*Bàciti, cim, vap.*⁷⁴

Pridjevi su označeni kraticom agg. te nastavcima za sva tri roda. U nastavku navodim nekoliko primjera: *biel, a, o, agg., vesel, a, o, agg, knjižan, žna, o, agg.* Oblikom *žna*⁷⁵ ili *bra* u pridjevu *dobar, dobra* vidljivo je kako je svoj rječnik Parčić namijenio puku koji nije bio vješt stvoriti primjerice oblike ženskoga roda pridjeva od muškoga roda nastavkom. Parčić tako bilježi oblik za ženski rod *bra* od posljednjeg istog slova za muški rod. Također postoji

⁷¹ *Kèrstna imena mužka i ženska* zapisana su od 819. do 833. stranice, a *imena zemljopisna* od 834. do 847. stranice.

⁷² Ivan Berčić hrvatski je glagoljaš i filolog

⁷³ Usp. npr. Gostl 1998; Bolonić 1972; Vince 1993.

⁷⁴ Iz sljedećeg primjera također je razvidno da autor označuje prozodiju samo kod nekih riječi.

⁷⁵ U primjeru *knjižan, žna*.

moгуćnost da se Parčić za takvu kontemplaciju odlučio kako bi čitatelj umjesto dobara mogao zapisati dobra što uzrokuje glasovna promjena nepostojanoga a. Parčić se za takvu inačicu odlučio i prilikom bilježenja imenica u kojima je provedena glasovna mijena. Oblikom *bca* od *babac* također je vidljivo kako je svoj rječnik Parčić prilagodio puku te je nastojao stvoriti oblike kako bi čitatelju olakšao.

Sljedeći je onomastički dodatak rječniku abecedirani popis hrvatskih zemljopisnih naziva uz talijanske prijevodne istoznačnice. Uz naziv je pridodana i naznaka poput grad, manji grad, rijeka, otok i dr. Hrvatski toponimi određeni su gramatičkim rodnom, kod imenica gdjekad i genitivnim nastavkom. Pridjevski oblici geografskih naziva također su označeni rodnom. Navedeni su i žitelji poput: *Banatjanin*, *Baranin*, *Bečanin* i sl.⁷⁶

Turcizme⁷⁷ Parčić bilježi zvjezdicom (*). Najviše turcizama nalazi se pod slovom A, točnije njih 146 od ukupno 340 (Gostl 1998: 120), npr.: **ada*, **adet*, **alaj*, **alat* i sl. Kraticama su također obilježene zastarjele riječi i tuđice poput grecizama, talijanizama, slovenizama i rusizama, kao i strukovno i znanstveno nazivlje (anatomski, botanički, kemijski i fizikalni nazivi, pravna i gramatička terminologija). (Gostl 1998: 121)

Bilježenje jata izazvalo je razne polemike. Radi ekonomičnosti mjesto trovrstne mogućnosti izgovora *ie*, *i*, *e*, Parčić bilježi podjednako dvoglasom *ie*, u svim slučajevima, bez obzira je li riječ o kratkom ili dugom jatu, npr. *ciel*, *cvietak*, *zahtieva*, *dietinstvo*, *grieh*, *miesta*, *rieči*⁷⁸ i sl. Parčić se upravo ovime udaljava od zagrebačke filološke škole. Prisjetimo se, predstavnici su zagrebačke filološke škole status jata bilježili *ě*⁷⁹ koji se u izgovoru realizirao kao *ie* kada je riječ o dugome slogu, a *je* u kratkome.⁸⁰ Parčić je dakle od samih početaka bilježio refleks jata kao *ie*. Slogotvorno r bilježi dvoglasom *èr*, što je dijelom koncepcije zagrebačke filološke škole.⁸¹ Vidljivo je to u primjerima: *cèrv*, *cèrnoća*, *čvèrst*, *svèrha*, *svesèrdno*, *gèrmljavina*, *dèržava* i sl. (Parčić 1858: 7)

⁷⁶ Vidjet ćemo kako je Parčić u rječniku iz 1901. godine uvrstio i žensku populaciju.

⁷⁷ Uveo ih je, objašnjava Parčić, ne zbog aktivne uporabe u jeziku, već zbog narodne pjesme i nekih pučkih izraza u kojima se susreću (Gostl 1998).

⁷⁸ Parčić 1858: 7

⁷⁹ Babukić je *ě* bilježio u *Osnovi slovnice slavjanske i Ilirskoj slovnici*, a isto su bilježili i isto su bilježili i Mažuranić i Veber s drugačijim ostvarajima u izgovoru (Morić-Mohorovičić 2014: 68).

⁸⁰ Od 1876. godine *ě* se bilježi kao *ie*; je (Morić-Mohorovičić 2014: 68).

⁸¹ Usp. npr. Tafra 1993; Ham 2006; Morić-Mohorovičić 2014.

Kao što je već spomenuto javnost je vrlo pozitivno dočekala izdanje rječnika, ne samo zbog toga što je bilo nužno njegovo objavljivanje, već i zato što je Parčić uistinu učinio dobar posao. Tako *Rivista dalmata*⁸² u svibnju 1859. godine objavljuje na talijanskome jeziku recenziju u kojoj govori kako je rječnik bolji od Drobnićeva i Fröhlichova te korisniji od npr. Šulekova koji izlazi u Zagrebu. U prilog dobro obavljenom poslu ide i činjenica da je vrlo brzo rasprodana velika količina primjeraka Parčićeva rječnika. Ono što mu zamjera jest da je rječnik napisan samo na tragu dotadašnje leksikografske tradicije, što i možemo očekivati od pripadnika zagrebačke filološke škole, zanemarujući govoreni narodni jezik, što ne umanjuje njegovu vrijednost. No, osim riječi hvale, Parčiću je uslijedilo i nekoliko kritika (Gostl 1998).

Tako je u prosincu 1858. godine u Rijeci objavljena recenzija u 37. broju časopisa *Neven* u kojemu nepoznati kritičar zamjera nedostatak akcentuacije te pogrešan abecedni poredak zbog nemogućnosti razlučivanja jata⁸³ (Gostl 1998).

Na kraju *Predgovora* prvoga izdanja, Parčić napominje kako priprema i izdanje talijansko-hrvatskoga rječnika. Godine 1868., dakle samo desetljeće nakon objavljivanja prvoga rječnika to se uistinu i obistinilo.⁸⁴ Braća Battara izdaju Parčićev talijansko-hrvatski rječnik, *Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski)*.

4. 3. Rječnik slovinsko-talijanski 1874.

Parčić u Zadru 1874. godine izdaje *Rječnik slovinsko-talijanski* u nakladi braće Battara. Riječ je o drugome, prepravljenom izdanju ovoga rječnika koji će za tri desetljeća doživjeti svoje treće izdanje (Bolonić 1972: 428).

Rječnik i drugom izdanju zadržava uobičajenu strukturu, pa tako nakon *Predgovora* i *Tablice pokraćenih rieči* slijedi korpus rječničke građe. Parčić je u drugome izdanju dodao petnaest tisuća novih riječi (Bolonić 1972: 428). Upravo će ovo djelo biti glavnim izvorom korištenja za one koji se žele služiti talijanskim jezikom sve do pojave Deanovićeva rječnika (Vince 1995: 294).

⁸²Talijanski časopis za književnost koji 1899. godine u Zadru pokreću Roberto Ghiglianovich i Luigi Ziliotto. Najprije je djelovao u Hrvatskoj, a potom u Italiji (Gostl 1998).

⁸³Dugog i kratkog.

⁸⁴Parčić ga smatra boljim od prvoga izdanja jer je riječ opsežnijem rječniku (Vince 1995: 289).

Onomastički dodatci, kao i u prvome izdanju, uključuju popis osobnih muških i ženskih imena (od 1015. do 1031. stranice) s oko 1200 antroponima i popis zemljopisnih imena (od 1033. do 1059. stranice) s oko 1700 toponima. U rječniku se tako ukupno nalazi oko 53000 riječi (Gostl 1998: 119).

U *Predgovoru* Parčić govori o konceptu rječnika, leksičkoj građi i zahvaljuje svima koji su obogatili njegov korpus. *Svesrdna priznanja sam dužan gore spomenutoj gospodi, kao i ostalim znancem, koji su me prijateljsom rieči i savjetom podpomogli i obbodriili, redvskim starješinam i braći, što su mi pri ruci bili...* te navodi kako je rječnik uvećao riječima iz narodnoga govora.⁸⁵

Parčić napušta bilježenje sonantnog r sa oznakom èr te se priklanja bilježenju slogotvornog r bez popratnog samoglasnika navodeći *sbog toga što dan danas najglavnija jezikoslovna djela pripisuju pismenu r i samoglasni značaj* (Parčić 1874: 6). Vidljivo je to u npr: *krv, crv, cvrkutati i sl.*

Poštujući kritiku, napušta praksu bilježenja dugog i kratkog jata dvoglasom *ie*. Međutim, mogli bismo reći kako nije dosljedan tome. Slijedi etimološki način pisanja, a ne fonetski kako mu je preporučeno jer *preveć bi bilo naraslo djelo a bez očevodne koristi* (Parčić 1874: 5-6). Kao i u prvom izdanju *gramatičke informacije u rječniku donose se na morfonološkoj razini (promjene u deklinaciji, nepravilni oblici) i onoj semantičkoj (glagolski vid ili aspekt). Rječnik obuhvaća riječi, u manjoj mjeri sintagmatske izraze i frazeološke veze. Polisemija i homonimija razrađene su pod istim rječničkim člankom. Značenjska polja obilježena su brojevima* (Gostl 1998: 130). Naznačen je i reducirani broj grecizama, latinizama, bohemizama, talijanizama, rusizama i slovenizama. Rječnik donosi veliki broj narodnih riječi, uklopljene su i novotvorenice, uglavnom preuzete od Šuleka, a rjeđe od Stullija. Npr. *dušoslovje* (psihologija), *mudroslovje* (filozofija), *zemljomjerstvo* (geodezija) i sl. (Gostl 1998: 131) Kao što je uočljivo imenice bilježi s oznakom roda, baš kao i u prethodnome izdanju. Novotvorenice koje Parčić bilježi jesu imenice poput: *dvoslovka, ili zemljokaz* (Gostl 1998: 131). Glagoli su označeni infinitivom, 1. licem prezenta te kategorijom svršenosti ili nesvršenosti kao i u prethodnome izdanju, npr. *bajati, em, vai*.

⁸⁵Mihovil Pavlinović je Parčiću dao na raspolaganje više od tisuću leksema iz svoje dotada neobjavljene zbirke. U rječniku ih bilježi slovom P (P.), dok od slova L do kraja rječnika nalazimo lekseme koje je Parčiću ustupio kanonik Mrkvica. (Bolonić 1072: 428)

4. 4. Rječnik hrvatsko-talijanski 1901.

Nakon dugih četrdeset godina bavljenja i prikupljanja leksičke građe, 1901. godine konačno izlazi treće prepravljeno i prošireno izdanje Parčićeva rječnika. *Rječnik hrvatsko-talijanski* objavljen je u Senju 1901. godine. Iste godine, 1901., izlazi i *Rječnik hrvatskoga jezika* hrvatskih vukovaca Ivana Broza i Franje Ivekovića. Djelo se smatra vrhuncem Parčićeva leksikografskoga stvaralaštva.⁸⁶

Rječnik sadrži *Predgovor k drugomu izdanju* i *Predgovor trećemu izdanju* u kojem Parčić navodi razloge zašto piše ovo prošireno izdanje. Parčić tako navodi kako je svoj rječnik obogatio riječima iz *narodnoga blaga*, a u ostvarenju ovoga izdanja od velike su mu pomoći bili svi koji su mu ustupili svoje bilješke.

...a nada sve da obogatim ovaj Dio još sa riečmi i izrazi, koji se pisanjem i obćenjem svagdano iz narodnoga blaga razvijaju, u koliko sam ih sam posakupiti ili uz prijateljsku podporu pribaviti mogao.... (Parčić 1874: VII)

Malo što imam nadodati onomu, što sam rekao u Predgovoru, napisanu tamo pred 27 godina. Svako će opaziti, ako i na brzu ruku prelista ovo Izdanje rieči, a znatno podpunije, jer je priraslo do preko petnaest tisuća novih rieči, crpljenih iz pučkoga govora, što iz školskih i poučnih knjiga. (Parčić 1901: IX)

U predgovoru drugome izdanju Parčić navodi kako mu je više od tisuću riječi ustupio kanonik M. Pavlinović iz vlastite zbirke, a u rječniku će ih bilježiti u obliku slova (P.). Također navodi kako mu je drago što su uslijedile i *primjetbe* poput onih kanonika J. Mrkice te se nada da će olakšati mladeži pozavanje hrvatskoga jezika. Navodi i kako je slijedio *etimologički način pisanja*.

U *Predgovoru* spominje i muklo e koje je bilježio po uzoru na zagrebačku filološku školu, a sam Veber je preporučio bilježenje *èr* jer kod *nas Hrvatah govore na nèkih otocih dalmatinskih mèsto mukloga glasa pred r-om otvoreno a, a u Zagorju e* (Moguš 1995:175).

⁸⁶Usp. npr. Vince 1995; Gostl 1998

Parčić navodi kako je u ovome izdanju napustio tradiciju *sbog toga, što dan danas najglavnija djela temeljito pripisuju pismeni r i samoglasni značaj pa kèrv* bilježi kao *krv*.

U predgovoru trećemu izdanju navodi kako mu je prilikom pisanja uvelike pomoglo dugogodišnje iskustvo u pisanju rječnika te se nada kako će ovo izdanje biti od pomoći onima koje zanima poznavanje dvaju jezika, hrvatskog i talijanskog.

Na kraju rječnik sadrži onomastičke dodatke, osobna muška i ženska imena raspoređena od 1203. do 1215. stranice i zemljopisno nazivlje od 1217. do 1237. stranice. Pokraj zemljopisnih mjesta Parčić dodaje oznake radi li se o gradu, otoku, jezeru i dr. Za neke gradove navodi na talijanskome i zemlju ili regiju u kojoj se oni nalaze: Varaždin, c. *Varasдино* (*in Croazia*) ili Vis, is. *Lissa* (*in Dalmazia*).

Parčić primjerice u svome talijansko-hrvatskome rječniku iz 1908. nastavku natuknice dodaje naziv žitelja mjesta te pridjev izveden od naziva mjesta, a u hrvatsko-talijanskoj inačici stanovnici su bilježeni u natuknici koja slijedi iza natuknice grada. U nastavku slijedi primjer iz talijansko-hrvatske inačice:

Carlstadt, c. *Karlovac* (*gornji*); da –, m. *karlovčanin*; – f. *karlovkinja*; – agg. *karlovački*
Londra, c. *Londin*, *London*
Moravia, pr. *Moravija*, *Moravska* (*zemlja*); di – *moravljanin*, *moravac*; agg. *moravski*
Wiener-Neustadt, c. *Bečko-Novomjesto*

U ovome rječniku Parčić bilježi stanovnike i pridjev izveden od naziva mjesta na sljedeći način u ovome primjeru:

Bačka, f. *Bacia* (*in Serbia*).
Bačvanin, n. *abiate della Bacia*
Bačvanka, f. *donna di Bacia*
Bačvanski, a. o. agg. *di Bacia*

Valja također istaknuti kako takvo bilježenje nije sustavo provodio. U nekim primjerima navodi nastavak za genitiv gdje smatra da je potrebno. Najčešće je riječ o glasovnim promjenama:

Stožac, Stožca, l. *Saaz*
Studenac, nca, mo. *Brunneuberg*

Leksička građa je znatno uvećana u odnosu na prva dva izdanje te sadrži preko 15 000 novih riječi,⁸⁷ a ukupno je sadržano 75 000 riječi (Gostl 1998: 135).

Parčić u ovome rječniku nastavlja umjereno morfonološki pravopis što je vidljivo u sljedećim primjerima kod:

1. glagola *izpunjavati* (Parčić 1901: 288), *izpričati*, *izključiti*, *izkočiti*, *izkresati* (Parčić 1901: 248-249), *izkopavati* (Parčić 1901: 250), *izpiti*, *izpisati* (Parčić 1901: 265), *iztražiti*, *iztrčati* (Parčić 1901: 282), *izpucati*, *izprostiti* (Parčić 1901: 272-273), *odpeljati*, *odpjevati*, *odpijati* (Parčić 1901: 556), *raztopiti*, *raztući*, *raztumačiti* (Parčić 1901: 861-862), *podpisati* (Parčić 1901: 670) i sl. Kao i u prethodna dva izdanja, glagoli su najčešće naznačeni u infinitivu, potom u prvome licu prezenta te oblikom svršenosti i nesvršenosti npr. *podievati*, *vam*, *vap*, *podići*, *dignem*, *vap*, *podgristi*, *grizem*, *vap*.⁸⁸

2. imenica *izkopina* (Parčić 1901: 250), *izpis*, *izpisak*, *izpit* (Parčić 1901: 265), *izpovied*, *izpoviedaonica* (Parčić 1901: 268), *iztjeranik* (Parčić 1901: 281), *jednadčba* (Parčić 1901: 304), *otpis*, *odpor*, *odporuka* (Parčić 1901: 556-557) *podpisnica*, *podpis*, *podplata*, (Parčić 1901: 670), *primjetba* (Parčić 1901: 780), *raztopina* (Parčić 1901: 861), *učbenik*, *učba*⁸⁹ (Parčić 1901: 1046) i sl. Imenice su naznačene rodom kao i u prethodnim izdanjima, a kod onih imenica za koje je svojstvena množina ili *pluralia tantum*. Zanimljivo je kako Parčić u ovome izdanju naznačuje oblik za genitiv množine. Razvidno je to u primjerima: *obrezine*, *ā, f. pl.*, *očali*, *ā, m. pl.*, *očari*, *ā, m. pl.*

3. pridjeva *izplativ*, *izporavan* (Parčić 1901: 266-268), *odporan* (Parčić 1901: 557), *raztuženost*, *raztoplživost* (Parčić 1901: 861-862) i sl.

Pridjevi su označeni kraticom *agg* kao i u prethodnim izdanjima: *podgradski*, *a, o, agg.*, *zdrav*, *a, o, agg.*

Parčić bilježi odraz *jata* kao *ie* u dugim slogovima, a u kratkima *ie/ je* baš kao i u prethodnom izdanju⁹⁰.

⁸⁷Iz pučkoga govora, iz školskih i poučnih knjiga.

⁸⁸Upravo nam je ovaj primjer zanimljiv gdje Parčić ponovo pokazuje interes za čitaoca te bilježi cijeli oblik riječi u kojoj se događa glasovna promjena, kako manje učen puk ne bi imao problema prilikom izgovora. Zanimljivo je kako je Parčić kod nekih glagola naznačio sva lica, npr. *grem*, *greš*, *gre*, *gremo*, *grete*, *gredu*. Sve to govori kako se Parčić uistinu trudio da ga narod razumije.

⁸⁹Način učenja.

⁹⁰Valja istaknuti kako je Parčić u prvome izdanje bilježio refleks *jata* isključivo kao *ie*. Usp. str. 21.

Parčićevo je djelo, unosom čakavizama i kajkavizama, funkcionalnom, stilskom i regionalnom raslojenošću, uistinu predstavljalo svekoliko hrvatsko jezično blago te je bilo kontinuanta zagrebačke filološke koncepcije (Gostl 1998: 135). Također, time se ovaj rječnik razlikuje od vukovske koncepcije koja je preuzela primat krajem 19. stoljeća.

Svako novije izdanje Parčićeva rječnika svojim djelokrugom nadmašuje prethodna izdanja, a samim time biva akurativno u određivanju podrijetla posuđenica (Turk 2012). Treće izdanje ovoga rječnika prvi put sadrži kraticu za prepoznavanje mađarskih posuđenica,⁹¹ a rječnik *sadrži naznačene malobrojne latinizme i galicizme* (Turk 2012: 197). U ovome izdanju rječnika, kao i u prethodnim izdanjima, ponajviše je talijanizama od označenih posuđenica, npr. *boca, flauta, gusar, konop, limun, mramor, ploča, pršut, figa, infer, kamiž, gradela, maća, papagalo, pinjol, timun* i sl. (Turk 2012) Osim talijanizama, Rječnik sadrži manji broj rusizama, ponajviše općepoznatih: *gord, nagrada suprug, usluga* i sl. (Turk 2012) Parčić zapisuje i turcizme koji su posebono naznačeni, a veliki broj senalazi upravo na početnim stranicama Parčićeva rječnika pod slovom A poput: *aga, agaluk, ajdar, akmadžai* sl.

Znanstveno nazivlje uglavnom se temelji na klasičnim jezicima (latinskom i grčkom), a već je rečeno kako Parčić internacionalizme želi zamijeniti hrvatskim istovrijednicama. Sukladno tome, u rječniku je sadržan tek neznatan broj grecizama i latinizama. Grecizmi zastupljeni u rječniku jesu: *hiljada, papir, krizma* i sl. (Turk 2012) Latinizmi se u popisu kratica Parčićeva rječnika ne navode, što upućuje na nevelik broj riječi poput *fakultet, kaciga* i *kacida* (Turk 2012). U rječniku nailazimo i na turcizme od kojih su neki pazariti, paša i sl. Pokraj posuđenica, Parčić uvodi i niz prevedenica koje nalazi zabilježene u svojim prethodnicima. *Suncokret, okružnica, domobranstvo* samo su neke od navedenih prevedenica Parčićeva rječnika (Turk 2012).

Nastavljajući tragove zagrebačke filološke škole, Parčić ne želi prihvatiti načelo koje iznose vukovci, a to je *Piši kako govoriš*. Njegov pravopis je umjereno morfonološki, a on se nije koristio u školama jer se 1892. godine uvodi fonološki pravopis po uzoru na vukovce. Međutim, morfonološki pravopis još uvijek je zastupljen u sjevernome djelu Hrvatske i upravo je na tragu takvoga pravopisa. On sam o tome govori u predgovoru kojega završava u Rimu

⁹¹Prvo i drugo izdanje Parčićeva hrvatsko-talijanskoga rječnika ne sadrži označene hungarizme. U ovome izdanju hungarizmi su naznačeni kraticom mag., npr. *gazda m., (mag.)* (Parčić 1901: 156)

1901. godine: *Ja u rječničkom poredanju rieči niesam mogao prihvatiti toga načela, dapače sam osvjedočen, da je bolje ovo drugo piši za oko, a govori za uho...ja se dakle držim ponajveć etimološkoga pravopisa, udešena prema umjerenoj fonetici* (Parčić 1901: 10). Gostl zaključuje kako ne prihvaća prekríženo d (đ), repato l (l) kao lj te naglašeno n (ń) kao nj te g (g) kao dž. U rječniku sam uočila da Parčić bilježi akcenatski sustav samo u pojedinim riječima, najčešće kad je riječ o istopisnicama, što dokazuju primjeri: *bàcati, bàcati, skùp, skûp* i sl.

Napuštene su i dalje stari padežni oblici za dativ, lokativ i instrumental množine. Parčić upravo sinkretizam dativa, lokativa i instrumentala množine smatra siromašenjem jezika, a istom su se koncepcijom vodili i pripadnici zagrebačke filološke škole.

U svoje treće izdanje rječnika, Parčić unosi i niz frazema, a oni se kako navodi Pavletić javljaju u tri osnovna oblika: (Pavletić 2005: 13)

kao fonetska riječ u primjerima: *do dna, na gas, iz šale, na priliku, pod svoje, bez šale,*
kao skup riječi u primjerima: *dignuti nos, krojiti pravdu, otegnuti papke, pogaziti rieč*
te kao rečenica: *ljuto se varaš, nije mi na ruku, zla su vremena, nemožeš mu na rep stati*

Neki od frazema sadržanih u rječniku su: *pobjeći glavom bez obzira, izvrgavati se ruglu* (Parčić 1901: 90-129) Pavletić tako zaključuje da je veći dio frazema jasan govorniku suvremenog hrvatskoga jezika, a tek omanji dio je izvan uporabe (Pavletić 2005: 20).

Treće izdanje Parčićeva rječnika, i dalje na tragu zagrebačke filološke škole, ogledalo je stanja hrvatskoga leksičkog korpusa prije pojave i dominacije vukovaca. Izuzetan i impresivan rječnik nastao kao odraz njegova marljiva i strpljiva višegodišnjega rada zacijelo je jedan od većih leksikografskih dostignuća doba u kojemu je nastao, a zasigurno biva i jednim od uzora za daljnje istraživače i jezikoslovce.

Tablica 1. Prikaz postavki zagrebačke filološke škole u Parčićevim rječnicima

<p>Postavke zagrebačke filološke škole</p>	<p><i>Riečnik ilirsko-talijanski. (polag najnovijih izvorah), Zadar, 1858.</i></p>	<p><i>Vocabolario slavo-italiano, Zadar, - Vocabolario slavo-italiano, Zadar, 1874.</i></p>	<p><i>Rječnik hrvatsko-talijanski - Vocabolario croato-italiano, Zadar, 1901.</i></p>
<p>Pravopis</p>	<p>Umjereno morfonološki pravopis <i>izpušteno, poizpravim, raztoplјivost, raspoređeno</i></p>		
<p>Genitiv množine</p>	<p>Parčić bilježi nastavak <i>-ah</i> Primjeri: <i>(prošastih) godinah, (blagotvornih) naukah, (različutih) nariječjah, (samostavnih) imenah</i></p>	<p>Parčić bilježi <i>-ah</i> kao <i>ā</i> Primjeri: <i>obrezine, ā, f. pl., očali, ā, m. pl.,</i></p>	
<p>Akcentatski sustav</p>	<p>Četveroakcentatski sustav</p>		
<p>Slogovorno r</p>	<p>Parčić bilježi slogotvorno r kao <i>èr</i> Primjeri: <i>čvèrst, kèrv, bèrzonog, bèršljan, bezsmèrtan</i></p>	<p>Parčić u svome predgovoru drugome izdanju iznosi razloge zašto odustaje od bilježenja slogotvornog r kao <i>èr</i>⁹²</p>	<p>Parčić ne bilježi slogotvorno r kao <i>èr</i>, već kao r Primjeri: <i>čvrst, krv, brzonog, bršljan, bezsmrtan</i></p>
<p>Refleks jata</p>	<p>Parčić bilježi refleks jata isključivo u obliku <i>ie</i> Primjeri: <i>cielac, ciel, cviet, dietinstvo, grieh, izciepiti, nasliednik</i></p>	<p>Parčić bilježi odraz jata kao <i>ie</i> u dugim slogovima, a u kratkima je razvidno <i>ie/je</i> Primjeri <i>vienac, bliedost, odsievati, odsjesti, propievati, snieti, osietiše</i></p>	

⁹² Usp. str. 23

Status grafema	Ne prihvaća prekriženo d (đ) te g (ǵ) kao dž. Đ bilježi kao d+j što je vidljivo u primjerima: <i>medju, takodjer</i> , ali i g+j u primjeru <i>angjel</i> ⁹³
Broj	Jednina, množina i dvojina
DLI nesinketizirani	Parčić se, kao što je rečeno, vodio postavkama zagrebačke filološke škole, smatrajući sinkretizirane nastavke siromašenjem jezika. Primjeri: <i>današnjim rječnicim, talijanskimi riečmi</i>

⁹³ Usp. Morić-Mohorovičić 2014: 177

5. ŠULEKOVIM STOPAMA

Parčić je četiri desetljeća svoga života posvetio istraživanjima i prikupljanju jezičnoga blaga koje će ukomponirati u svoje rječnike. Parčićevo leksikografsko blago čine bogata leksikografska tradicija kao glavno vrelo na koju se i sam Parčić nadovezuje te niz arhaizama, ali i neologizama. Valja istaknuti kako je Parčić bio blizak zagrebačkoj školi i kada je riječ o purizmu. Nije strano da su se mnogi jezikoslovci željeli oduprijeti mađarizaciji i germanizaciji, a upravo su jezičnim purizmom željeli smanjiti utjecaj stranih jezika. Nastavljajući Šulekovim, purističkim stopama, Parčić odbacuje tuđice, nazivajući ih *vulgarnim riječima* te ih zamjenjuje hrvatskim terminima (Gostl 1998). Međutim, *ta je konstatacija samo djelomice točna* (Turk 2006: 43). Sva izdanja Parčićevih rječnika sadrže brojne posuđenice *s odrednicom o podrijetlu ili bez nje* (Turk 2006: 43). *Parčić je purističkim zahvatima podvrgnuo samo internacionalne nazive⁹⁴ i to samo u izdanjima hrvatsko-talijanskoga rječnika* (Turk 2006: 43).

Puristička nastojanja da se iz hrvatskoga jezika uklone riječi koje nisu u duhu našega jezika ekspanziju dostižu u 19. stoljeću.⁹⁵ Glavni predstavnik takvoga purističkoga nastojanja jest Bogoslav Šulek. U 19. stoljeću, kao što je već spomenuto, nastoji se *očistiti* jezik ponajviše od germanizama, ali i turcizama. Parčićev se odnos prema riječima stranog podrijetla, točnije prema internacionalizmima u stručnom nazivlju, ogleda ne samo u rječnicima, već i u njegovoj gramatici pisanoj talijanskim jezikom *Grammatica della lingua slava (ilirica)* u kojoj pod naslovom *Parole composte di alcune Scienze e Invenzioni moderne* donosi manji popis hrvatskih zamjena za internacionalizme: bogoslovje (teologia), dalekozor (telescopio), vremenoslovje (meteorologia) i sl. (Turk 2006: 43) Najbolje bismo Parčićeva puristička nastojanja mogli potkrijepiti sljedećim primjerima:

bakar> *mjed*

basamaka> *stube*

bunar> *zdenac*

šećer> *slador, cukor*

⁹⁴Za internacionalizme je ponudio hrvatske istovrijednice, a za poneke i više njih. Npr. glinik za aluminij, suglazba za koncert, oloslovje za matematiku, dahokrug, prokrug, zrakokrug za atmosferu i sl. (Turk 2006: 43)

⁹⁵Usp. Vince 2002: 457

U dodatku svoje gramatike⁹⁶ Parčić navodi 36 hrvatskih složenica koje su preuzete od Šuleka, a označuju neke od znanosti i suvremene izume. Neke od složenica valja prikazati u ovome radu:

Bogoslovje

Glasovir

Hitropis

Kišobran

Toplomjer

Zemljovid i dr.

Iz priloženoga je vidljivo kako su se neke riječi uistinu ustalile i uklopile u hrvatski leksički korpus i kao takve poznate su današnjem čitatelju. No, ima i onih poput *oloslovje* u značenju *matematika* ili *sitnolik* u značenju *mikroskop* koje jednostavno nisu zaživjele u svakodnevnoj uporabi.⁹⁷

Javile su se brojne kritike na rad i djelo D. A. Parčića.⁹⁸ Njemački lingvist Volker Bockholt govori kako se Parčićevi rječnici zasnivaju na kritičkom iskorištavanju rječnika Bogoslava Šuleka i starijih koje je Parčić upotpunio. Autor navodi kako je Parčić iskoristio Šulekov njemačko-hrvatski rječnik iz godine 1860. preuzevši ove riječi i pojmove: *dvopek*, *djelatnik*, *stolar*, *zemljodjelac*, *utiskivanje* itd. (Gostl 1998) Za talijansko-hrvatski rječnik glavni mu je izvor također bio njemačko-hrvatski rječnik iz 1860., kao i Šulekov *Rječnik znanstvenoga nazivlja* iz 1874. godine. Takvu bismo kritiku mogli proglasiti oštrom jer Parčić nikada nije skrivao koje je izvore koristio. Parčić je predstavio svekoliki dijapazon: u svojim djelima objedinio je pučki, znanstveni i tehnički dio. U svoja djela uklapa i arhaizme poput: *akoprem*, *hote*, *jur*, *krišomice*, *tek* i dr. (Gostl 1998)

⁹⁶*Grammatica della lingua slava (illirica)*

⁹⁷Usp. npr. Turk 2006; Gostl 1998.

⁹⁸Usp. npr. Vince 1995; Gostl 1998.

6. ZAKLJUČAK

Valja napomenuti da se i August Šenoa pozvao u jednoj svojoj polemici na Parčićev rječnik kao na autoritet u leksikalnim problemima (Vince 2002: 545) što zasigurno svjedoči o kvaliteti njegova leksikografskoga rada. Slijedio je tako morfonološki način pisanja koje baštini od zagrebačke filološke škole, udaljavajući se tako od vukovaca. Pridržavajući se nekih odlika zagrebačke filološke škole, stvara više dvojezičnih rječnika⁹⁹ te gramatika¹⁰⁰.

Zadatak je ovoga rada bio prikazati je li se Parčić koristio koncepcijom zagrebačke filološke škole. Iz provedene analize dade se zaključiti kako se u svojim počecima Parčić uistinu oslanjao na postavke zagrebačke filološke škole, ali se s obzirom leksikografsko iskustvo, u posljednjemu leksikografskome radu ostvaruje određeni odmak. Razvidno je to u *Rječniku ilirsko-talijanskoga* gdje bilježi nastavak *-ah* u genitivu množine npr. *trudah, godinah, naukah i sl.* po uzoru na svoje zagrebačke prethodnike, ali kasnije ipak odustaje od toga te ga bilježi oblikom *ā*.¹⁰¹ Tako u prvom navodi primjer: *babine, ah, f. pl.*, dok u najnovijem izdanju imamo ovakav oblik: *babine, ā, f. pl.* Zaključujemo tako da se Parčić odlučio za drugačije bilježenje genitiva množine.¹⁰² Ono što ga također udaljava od koncepcije zagrebačke filološke škole jest i izostavljanje mukloga *e* za koji Parčić u drugome izdanju daje i obrazloženje navodeći da je to učinio *sbog toga, što dan danas najglavnija djela temeljito pripisuju pismeni r i samoglasni značaj*. Parčić se nije priklonio bilježenju jata u obliku *ě* koji su zagovarali predstavnici zagrebačke filološke škole.¹⁰³ Parčić se u prvome izdanju hrvatsko-talijanskoga rječnika odlučuje za *ie*, a u posljednjem izdanju hrvatsko-talijanskoga rječnika ostvaraj jata jest kao *ie* u dugome slogu te bilježenje *je* u kratkom slogu.

Iz svega navedenog može se zaključiti da je Parčić većinu postavki zagrebačke filološke usvojio, tako su primjerice napušteni stari padežni oblici za dativ, lokativ i instrumental množine. Parčić upravo sinkretizam dativa, lokativa i instrumentala množine smatra siromašenjem jezika te svome predgovoru navodi *Slovnica, do malo prije najbliža kćerka staroslovenskoga jezika i sestrice sjevernih slavenskih narječja, morala se lišiti liepoga*

⁹⁹Usp. poglavlje 1. *Uvod*.

¹⁰⁰Usp. poglavlje 1. *Uvod*.

¹⁰¹. Vidljivo je to ako usporedimo njegova dva izdanja, iz 1858. i 1901. godine

¹⁰² Mažuranić i Veber nastavak *-h* bilježe oblikom *āh, ih* (Morić-Mohorovičić 2014: 219).

¹⁰³ Kako navodi Morić-Mohorovičić, Parčić je u nekim postavkama bio bolji od svojih prethodnika. *Tako od pisanja rogatog e i ěr odustaje prije Vebera*¹⁰³. *Zbog manjka je Parčićeve normativnosti tako do danas ostalo ustaljeno mišljenje da je Veber trećim izdanjem Slovnice (1876.) u zagrebačku normu uveo pisanje ei i je za jat te za slogotvorno r* (Morić-Mohorovičić 2014: 223).

bogatstva svojih padeža, povelu se za lahkoćom, pa se bojači, da ne spadne do skora na stepen siromašnoga bugarskoga narječja (Parčić 1901: 10).

O Parčićevoj veličini kao leksikografu svjedoče talijansko-hrvatski i hrvatsko-talijanski rječnici. Parčić je leksičku građu pronalazio u narodnom govoru, ali je želio objediniti i strukovno i znanstveno nazivlje. Svako novo izdanje biva tako dodatno obogaćeno i pažljivo izmijenjeno. Godine 1868. objavljuje *Rječnik talijansko-slovenski (hrvatski)*, 1873. gramatiku koja je uskoro postala obveznom školskom literaturom, a samo godinu kasnije *Rječnik slovensko-talijanskoga jezika* što govori o njegovoj predanosti jeziku. Leksički korpus što ga Parčić uklapa u svoje rječnike razvidno je sveobuhvatan. Parčića je na pisanje rječnika potaknulo oskudno stanje hrvatsko-talijanskih rječnika, a istovremeno potreba za takvim priručnikom na hrvatskoj obali. Također, želio je da mladež uči i zavoli svoj materinski jezik. Izdanje iz 1901. *Rječnika hrvatsko-talijanskoga* smatramo najboljim njegovim leksikografskim ostvarenjem. *Stoga D.A. Parčića kao izgrađena leksikografa najbolje predstavlja upravo spomenuti rječnik iz 1901, u gramatičkom opisu natuknica kojega je pokazao detaljno poznavanje sustavnosti hrvatskoga jezika* (Vranić 2017: 35). Jedan od razloga tomu jest činjenica da je u razdoblju od četrdeset godina te svakim novim izdanjem uspio ispraviti i nadopuniti prethodno. U ovome izdanju razvidno je uvođenje kratica mađarskih posuđenica koje nisu prethodno bilježene. Takva je primjerice imenica *gazda m., (mag.) padrone di casa*. Povećanjem leksičke građe također je svoj rječnik približio onome što je sam smatrao savršenstvom.

Glagoli su označeni infinitivom, 1. licem prezenta te kategorijom svršenosti ili nesvršenosti u najnovijem izdanju, a istim načinom bilježi ih Parčić i ranije. Kao što je već spomenuto, Parčić se priklanja bilježenju slogotvornog r bez popratnog samoglasnika, npr. *krv*. Rječnik donosi abecedirani popis krsnih muških i ženskih imena u onomastičkom dodatku baš poput prvoga izdanja, naravno uz razne dopune. Drugi dio je abecedirani popis hrvatskih zemljopisnih naziva uz talijanske. Uz sve navedeno zasigurno možemo reći kako je posljednji Parčićev rječnik kruna njegova leksikografskoga rada te je šteta što u njemu nije dulje uživao.

Osim leksikografije i gramatike Parčić je kao što je već spomenuto njegovao i druge aktivnosti. Bavio se tako fotografijom, slikarstvom, prevodjenjem, tiskarstvom i dr. Njegovo djelo zasigurno je jedno od važnijih postignuća kada je u pitanju leksikografski rad 19. stoljeća te je svakako jedan od uzora daljnjim istraživačima te istinskim zaljubljenicima leksikografije.

Parčić i danas ostaje jedan od bitnih, ali pomalo zaboravljenih jezikoslovaca koji su obilježili 19. stoljeće.

Iz svega se navedenoga daje naslutiti da je Dragutin Antun Parčić iznimno talentiran i marljiv čovjek koji je svoj život posvetio ponajviše jeziku. Ljubav prema jeziku i vlastitome narodu za njega je bila nit vodilja i snaga da na svijet iznese mnoga djela koja su od velike koristi. Parčić uglavnom slijedi isti metodološki obrazac u svim rječnicima. Njegov rad uopće, pa tako i leksikografski rad nepravedno je zanemaren. Iako izuzetnoga talenta, Parčić je nepravedno ostao zapostavljen u sjeni drugih autora. Kao narod veliku zahvalnost dugujemo čovjeku koji je četrdeset godina posvetio istraživanjima te obogaćivanju i unaprjeđivanju svakoga djela koje je obogatilo naš jezik.

7. IZVORI

1. *Riečnik ilirsko-talianski. Polag najnovijih izvorah sastavio ga o. Dragutin A. Parčić Trećjeg reda sv. Frane. Vocabolario illirico-italiano. Compilato sui più recenti da p. Carlo A. Parčić del Terz'ordine di s. Francesco, Petar Abelić, Zadar, 1858.*
2. *Vocabolario slavo-italiano. Compilato per cura di p. Carlo A. Parčić del Terz'ordine di s. Francesco di reg. oss., Riečnik slovinsko-talijanski. Priredio ga za tisak Dragutin A. Parčić, Treć. reda s. Frane, red. obsl. svećenik, braća Battara, Zadar, 1874.*
3. *Vocabolario croato-italiano. Compilato per cura di p. Carlo A. Parčić, canonico Croato a Roma, hrvatki kanonik u Rimu. Rječnik hrvatsko-talijanski. 3. popravlj. i pomnoženo izd., Narodni list, Zadar, 1901.*

8. LITERATURA

1. Bolonić, Mihovil, *Parčićeva tiskara u Glavotoku*, Rijeka, 1965.
2. Bolonić, Mihovil, *O životu i radu Dragutina Antuna Parčića*, Bogoslovna smotra, god. XLII, br. 4, Zagreb 1972.
3. Babukić, Vjekoslav, *Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga uređjena Věkoslavom Babukićem*, Zagreb, 1836.
4. Bralić, Ante, „Osnovno i srednje školstvo u Dalmaciji za francuske uprave (1806.-1813.) i uloga Vincenza Dandola“, *Hrvati i Ilirske pokrajine (1809.-1813.)*, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti prigodom dvjestote obljetnice proglašenja Ilirskih pokrajina (Zagreb – Zadar, 1.-3. listopada 2009.), Zadar, str. 533.-534.
5. Gostl, Igor, *Dragutin Antun Parčić*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.
6. Grabovac, Julije, „Zadar u vrijeme druge austrijske vlasti“, *Zadar; geografija – ekonomija – saobraćaj – povijest – kultura, zbornik*, Matica hrvatska, Zagreb, str. 207-248.
7. Ham, Sanda, *Jezik zagrebačke filološke škole*, Neotradicija, Osijek, 1998.
8. Jonke, Ljudevit, *Hrvatski književni jezik u 19. I 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.
9. Jonke, Ljudevit, *Književni jezik u teoriji i praksi*, Zagreb, 1965.
10. Kaštela, Slobodan, *Vladimir Mažuranić, Pravi član i predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 2012.
11. Moguš, Milan, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1995.
12. Morić-Mohorovičić, Borana, *Gramatičar Dragutin Antun Parčić*, disertacija, Rijeka, 2014.
13. Morić-Mohorovičić, Borana, *Rukopisna slovnica talijanskoga jezika Dragutina Antuna Parčića*, FLUMINENSIA, god. 27 (2015), br. 1, Rijeka, 2015.
14. Murray Despalatović, Elijor, *Historijski zbornik, Ljudevit Gaj između kulture i politike*, Tisak štamparskog zavoda „Ognjen Prica“, Zagreb, 1976.-77.
15. Oršolić, Tado: „Kulturno-prosvjetne prilike u Zadru za francuske uprave (1806.-1810.)“, *Hrvati i Ilirske pokrajine (1809.-1813.)*, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti prigodom dvjestote

- obljetnice proglašenja Ilirskih pokrajina (Zagreb – Zadar, 1.-3. listopada 2009.), Zadar, str. 623.-634.
16. Pavletić, Helena, *Frazemi u Parčićevu hrvatsko-talijanskom rječniku*, Fluminensia, god. 17. (2005) br. 1, str. 13-21
 17. Sukno, Đuro, „Po dragom kraju, Ulicama moga grada“, *Dubrovački horizonti godina XVIII*, br. 26., 1986.
 18. Stančić, Nikša, *Hrvatski narodni preporod- ciljevi i ostvarenja*, Izlaganje sa znanstvenog skupa, Zagreb, 2008.
 19. Stolac, Diana, *Fran Kurelac i Fluminensia*, Fluminensia, god. 30 (2018), br. 1, str. 17-40
 20. Tafra, Branka, *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, Zagreb, 1993.
 21. Tafra, Branka, *Jesu li ahavci izgovarali h?*, Kolo, 5-6, Zagreb, str. 47-64
 22. Turk, Marija, *Stranojezični elementi u rječnicima Dragutina Parčića*, Rijeka, 2012.
 23. Vince, Zlatko, *Filološke škole 19. stoljeća u razvoju hrvatskog književnog jezika*, Zagreb, 1968.
 24. Vince, Zlatko, *D. A. Parčić kao leksikograf*, Zadarska smotra, 42, 1993.
 25. Vince, Zlatko, *Leksikograf D. Parčić u svojem vremenu, Dodatak pretisku Rječnika hrvatsko-talijanskoga Dragutina Parčića*, Zagreb, 1995.
 26. Zlatko Vince, *Putovima hrvatskoga književnoga jezika*, Liber, Zagreb, 1978.
 27. Vince, Zlatko, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990.
 28. Vince, Zlatko, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2002.
 29. Vranić, Silvana, Badurina, Lada, *Izabrani radovi i pisma: Dragutin Antun Prčić, Marcel Kušar*, Matica hrvatska, Zagreb, 2017.
 30. Znanstveni skup *Život i djelo Dragutina Parčića*, Zadar, Preko, 1992
 31. Žagar, Mateo, *Djelovanje Dragutina Antuna Parčića na Krku*, Slovo, sv. 44-46 (1994-1996), 406-412, Zagreb, 1996.

MREŽNI IZVORI

<http://hrcak.srce.hr/36709>, preuzeto 7. rujna 2017.

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=144494, preuzeto 7. rujna 2017.

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=255820, preuzeto 7. rujna 2017.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=61814>, preuzeto 7. rujna 2017.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=3199>, preuzeto 7. rujna 2017.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=58525>, preuzeto 5. rujna 2017.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14401>, preuzeto 5. rujna 2017.

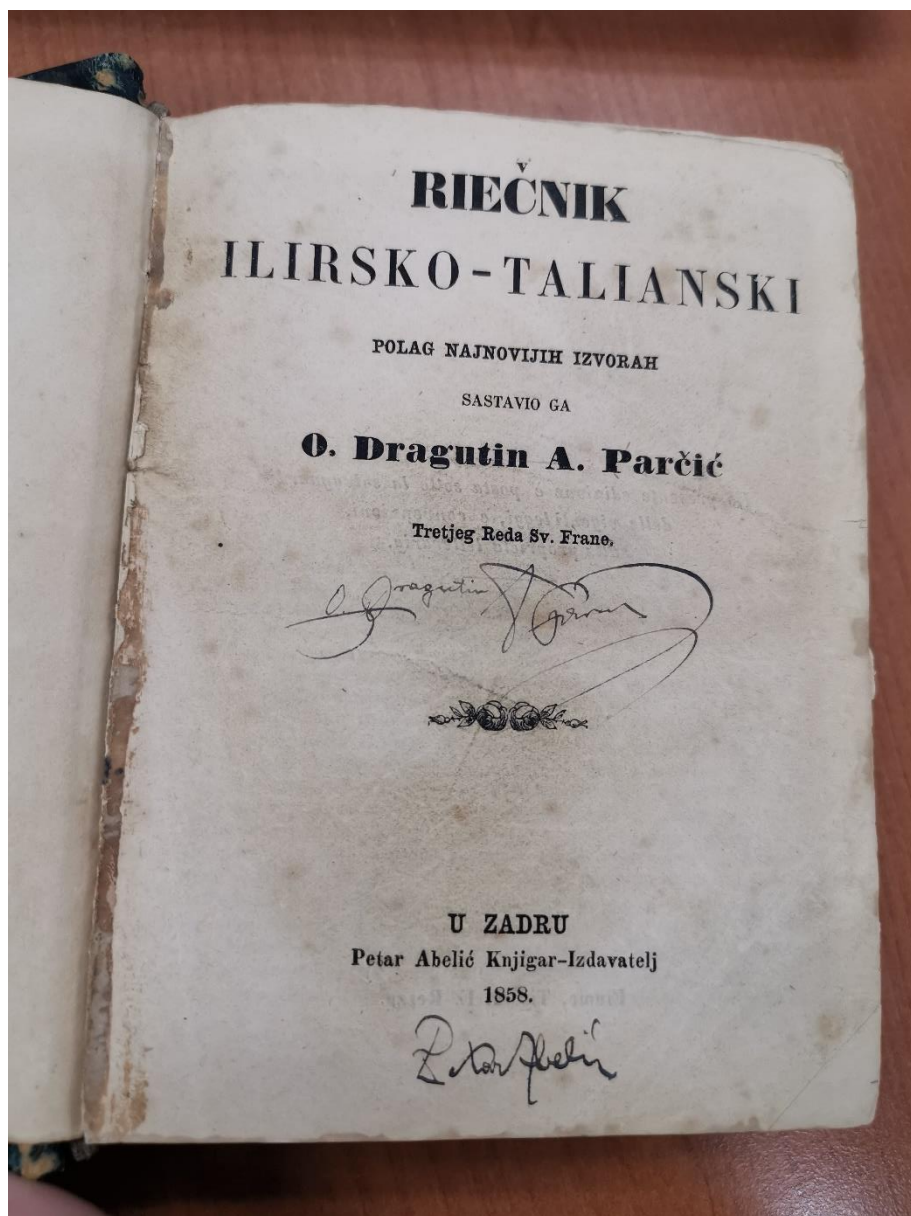
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40703>, preuzeto 5. rujna 2017.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5059>, preuzeto 10. prosinca 2019.

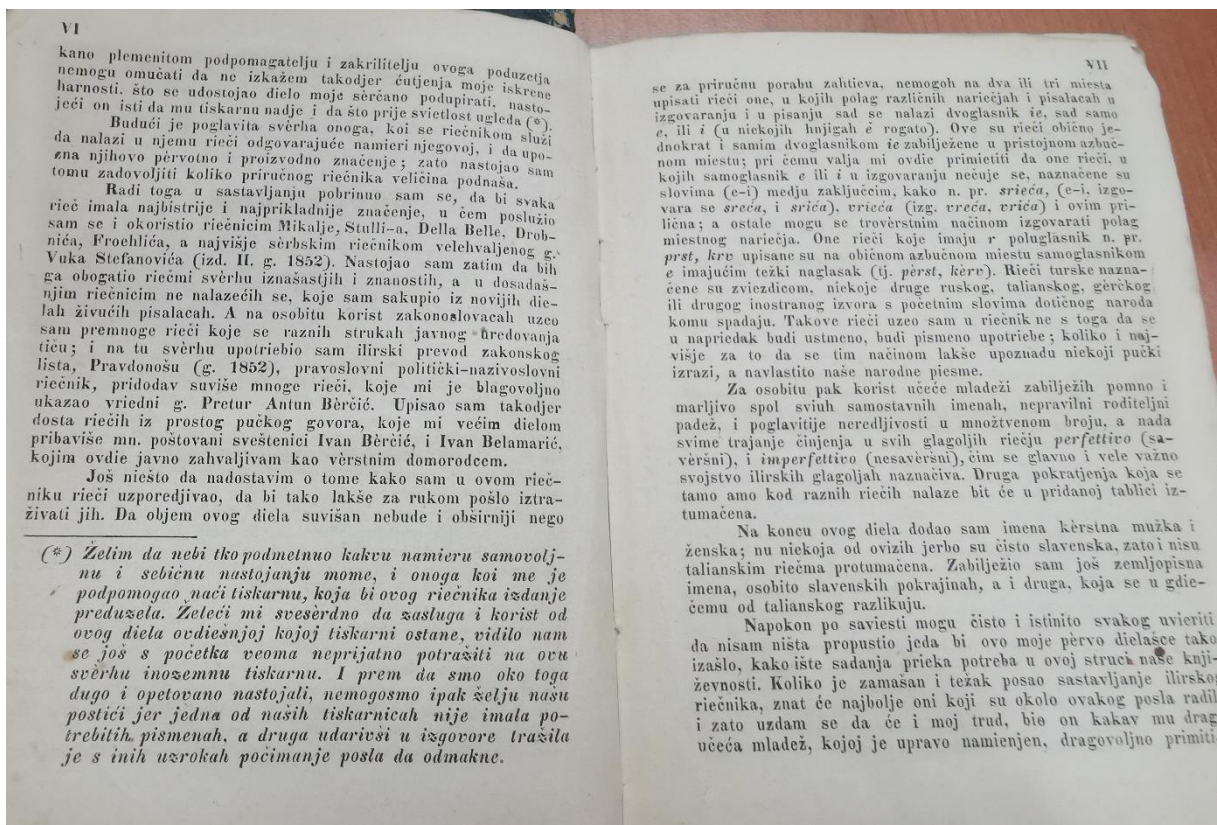
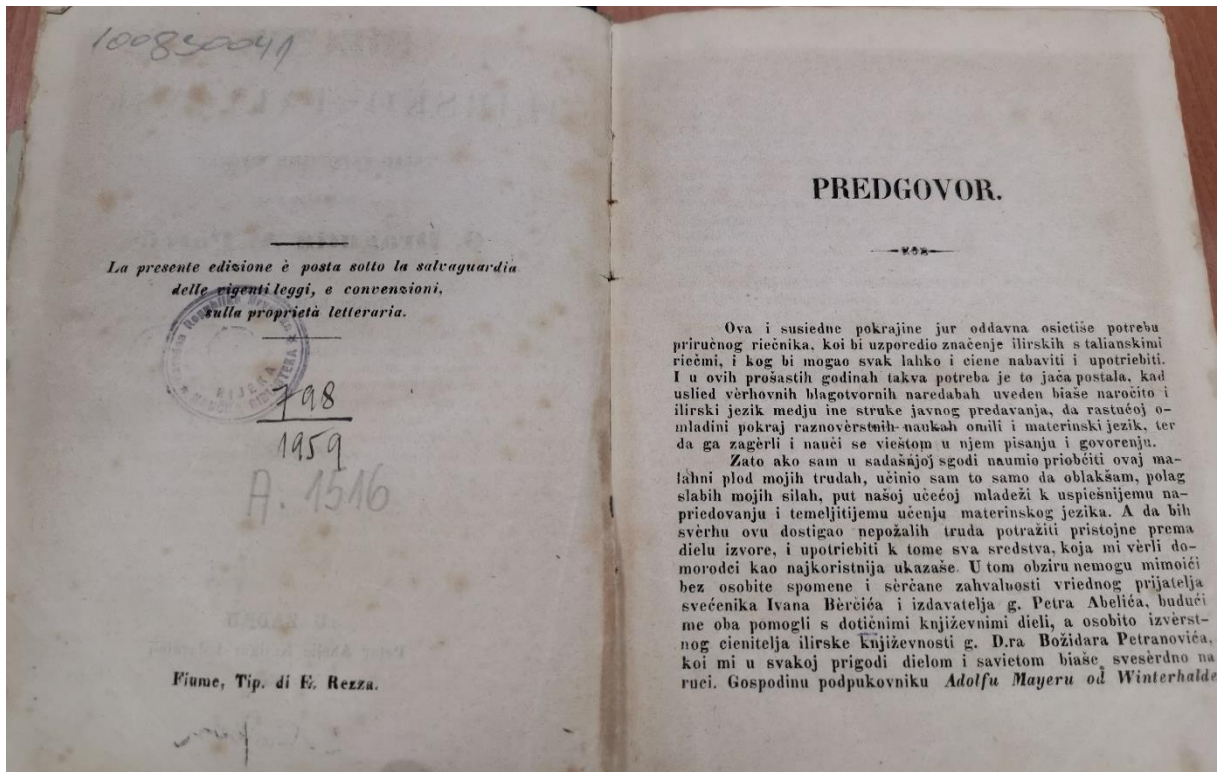
9. PRILOZI

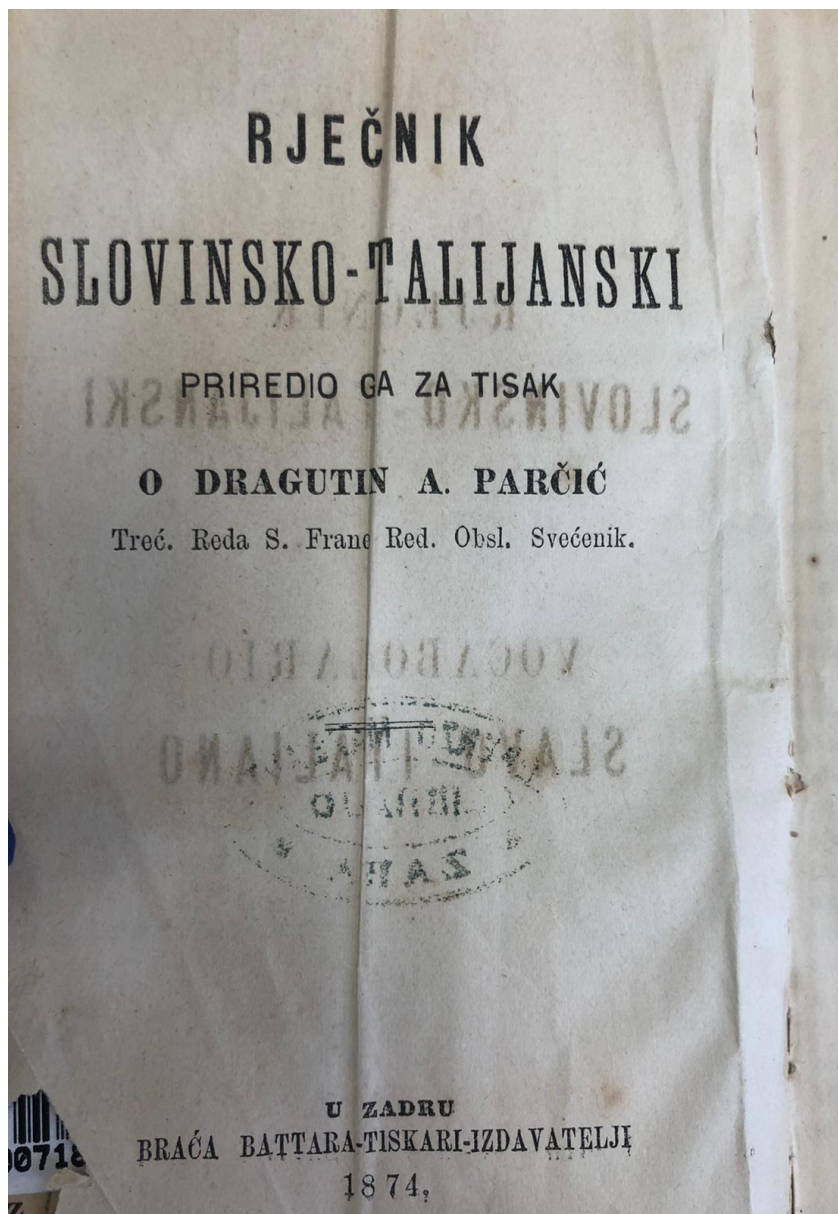
Slika 1. Dragutin Antun Parčić, hrvatski franjevac i leksikograf.

Slika 2. Parčićev *Riečnik ilirsko-talijanski* objavljen u Zadru 1858. godine.

Slika 3. i slika 4. Predgovor *Rječniku ilirsko-talijanskom* objavljenom u Zadru 1858. godine.

Slika 5. Parčićev *Rječnik slovinsko-talijanski* objavljen je u Zadru 1874. godine.

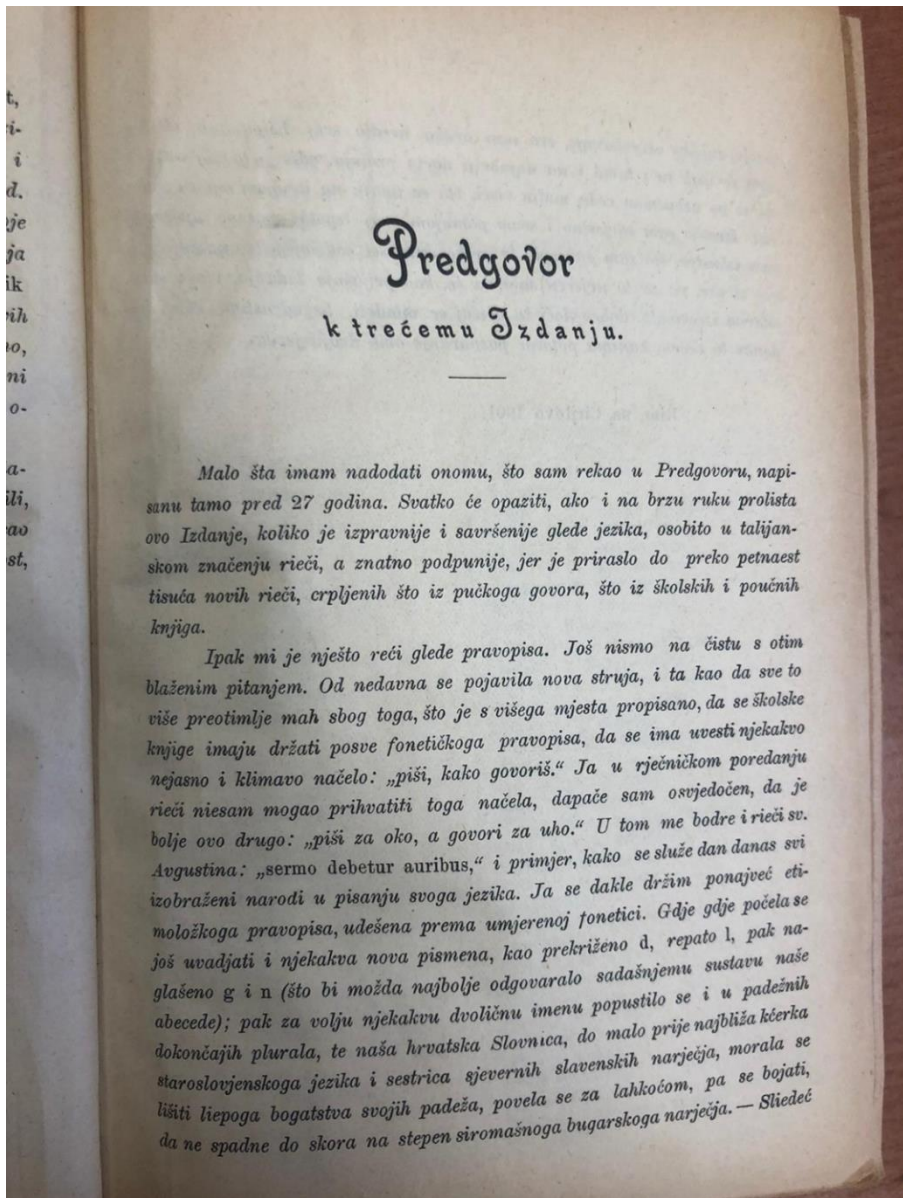
mologički način pisanja, ali se obazrio kadikad i na blaglasni ili eufonički, gdje god je ovaj pretežnije preuzeo; jer da bi se htjela bila svaka rieč ponaosob dvo- jako napisati preveć bi bilo naraslo djelo a bez očevit koristi. Muklo *e* pred *r*, u školskih knjigah dosad naznačeno naglaskem, kao *čvèrst*, *kèrv*, sa svim je ovdje izpušteno, sbog toga što dan danas najglavnija jezikoslovná djela temeljito pripisuju pismenu *r* i samoglasni značaj takve i slične im rieči naći će se dakle na prosto pisanju n. pr. *čvrst*, *krv* i t. d. Pomučnije će biti početnikom možda i šerometno, potražiti nekoje rieči, koje se izvorno pišu sa *ie* a druge od istih proizvedene, što im se naglasak mienja, sa *je* ili sa prostim *e*, kao n. pr. *cviet*, *cvjet*, *tast*, *cvjetnica*, *grieh*, *grešnik* i *grješnik*; *rieč*, *rječnik*, *vrieme*, *vremenit* i ovim slična. Koji u takovih slučajevima nemože da se dokopa rieči neka se potruđi zaviriti i tamo i amo, da nijesmo gdje god ili ja ili on krivo shvatili male razlike, kojih još ni svi današnji pisci potanko razabiru, il' jih nijesu učenjaci još točno označili.

Svesrdna priznanja sam dužan gore spomenutoj gospodi, kao i ostalim znancem, koji su me prijateljskom riječi i savjetom podpomogli i obodрили, redovskim starješinama braći, što su mi pri ruci bili, da uz ovaj posao svoj prionem; a nada sve Bogu liepa hvala, koji mi je podijelio milost, da se po moći i saviesti društvu i narodu odužim.

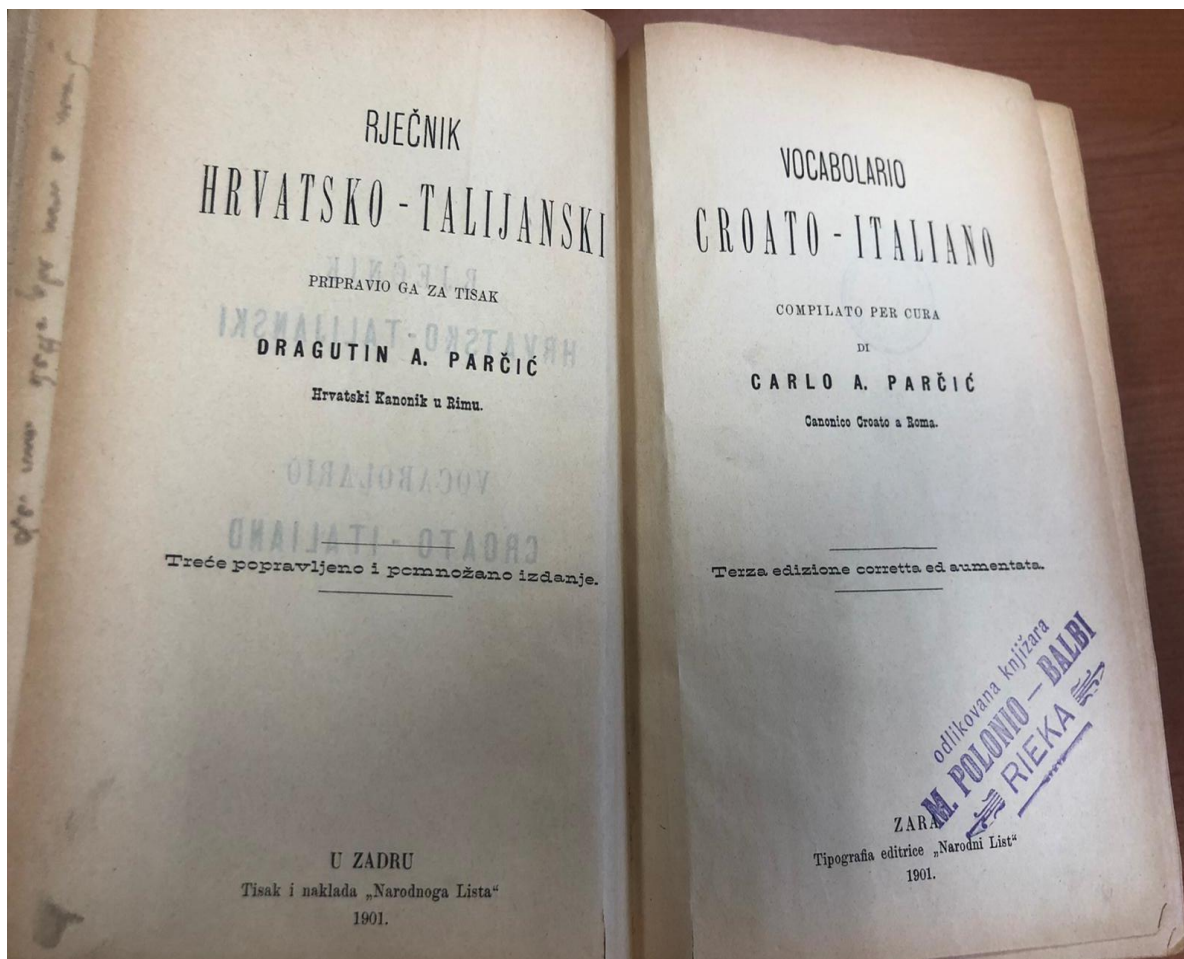
U Zadru na Cvjetnicu 1874.

D. P.
D. P.

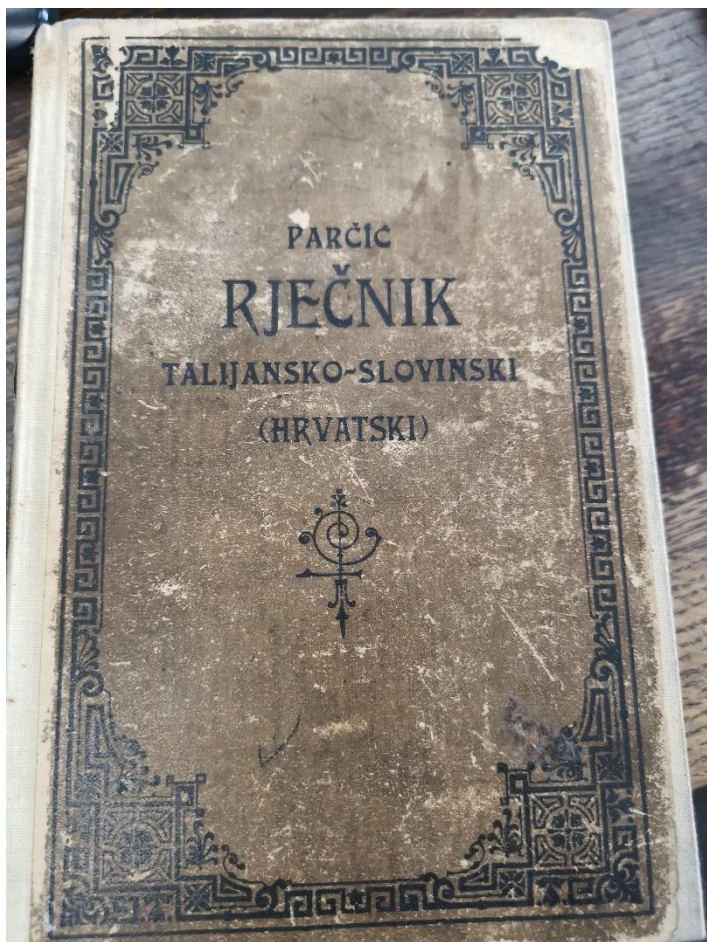
Slika 6. Predgovor Parčićeva rječnika iz 1874. godine uključen u treće izdanje rječnika iz 1901. godine.

Slika 7. Predgovor k trećemu izdanju Parčićeva hrvatsko-talijanskoga rječnika iz 1901. godine.

Slika 8. Parčićev *Rječnik hrvatsko-talijanski* objavljen u Zadru 1901. godine.

Slika 9. Parčićev *Rječnik talijansko-slovinski* u drugome izdanju tiskanom u Senju 1908. godine.